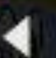
एप्रिल - २००० - रू. १०.००

चांदोबा

खास बातम्या

कॅनडाने मार्गदर्शन केले

मागच्या वेळी आपणाला सांगितले होते की, एक सिगरेट ओढल्यामुळे माणसाचे आयुष्य ११ मिनिटांनी घटते. कॅनडाचा असा प्रस्ताव आहे की, ते सिगरेटच्या प्रत्येक पाकिटावर कॅन्सरपीडित फुप्फुसे व रोगयुक्त चेहऱ्यांचे रंगित चित्र छापायला सिगरेट कंपन्यांना भाग पाडतील. यामुळे नव्याने व्यसन करू पहाणारांना दहशत

बसेल. इतर देशही असेच करणार आहेत. पण अशा चित्रात्मक धमक्यांची तरी प्रतीक्षा का करावी? आपण आत्तापासूनच धूम्रपान करणाऱ्यांना निरुत्साहित करायला आरम्भ का करू नये?

आणखी एका अधिकाऱ्याने वाट दाखवली

मध्यप्रदेशच्या भोपाळ शहरात असणाऱ्या जयप्रकाश हॉस्पिटलमधे एक दिवशी सकाळी-सकाळी सूर्याचा प्रकाश चमकू लागला होता-डॉक्टरांवर, रोग्यांवर, इमारतींवर, वाहनांवर-आणि परिसरात जमलेल्या घाणीच्या ढिगाऱ्यावरही !

परन्तु ही दोन माणसे (एक पुरुष व एक स्त्री) कोण होती? ती तेथे झाडू मारत होती. ती मेहतरांसारखी तर दिसत नव्हती!

ते होते प्रशासक प्रशिक्षण अॅकॅडेमीचे निदेशक श्री.पद्मवीर सिंह (एक वरिष्ठ आय.ए.एस.अधिकारी) व त्यांची धर्मपत्नी!

प्रशिक्षणार्थींनी त्यांना मदत केली, अन् डॉक्टरांनी ही! बरेच दिवस जमलेला कचरा व घाणीचा ढीग पहाता पहाता अदृश्य झाला.

खरोखरच! जी कामं आपण स्वतः करू शकतो,

त्यासाठी दुसऱ्यांची वाट न पाहिली तर आपल्याला खूप काही मिळू शकते. आवश्यकता फक्त आपल्या देशावर व देशवासीयांवर प्रेम व विनम्रतेची! श्री सिंह दाम्पत्य या गुणांचा आदर्श बनले.

पुन्हा एकदा बिग बँगच्या क्षणी

अमेरिकेच्या एका राष्ट्रीय प्रयोगशाळेने एक

सूक्ष्मआरसा (मायक्रोमिरर) निर्माण केला आहे. आपल्या अत्यन्त संवेदनशील प्रणालीच्या मदतीने तो ब्रह्माण्डाच्या निर्मितीच्या वेळी बिग बँगच्या स्फोटामुळे निर्माण झालेले सुरुवातीचे ग्रह आपल्यात ग्रहण करेल अशी आशा व्यक्त केली जात आहे.

आमच्या वाचकांच्या मनातील विचार

गेल्या वर्षी डिसेंबर महिन्यात 'चांदोबा' पुन्हा सुरू झाल्यानन्तरचा हा पाचवा अंक तुमच्या हाती येत आहे. आमची पूर्ण खात्री आहे की मागचे चारही अंक तुम्हाला आवडले असतील. तुम्ही पाहिले असेल की, गेल्या ५० वर्षांपेक्षाही अधिक काळपर्यन्त हे मासिक ज्या विशिष्ट सुगंधाबद्दल प्रसिद्ध होते, तो याने आजही कायम ठेवला आहे. पण त्याबरोबरच याच्या विषयात खूप बदल व त्याचे रूप, रंग आणि चित्रणातही भरपूर सुधारणा केल्या गेल्या आहेत. याच्या उत्तम प्रकारच्या कागदाबद्दल तर बहुधा आम्हाला काही सांगायची आवश्यकता नाही. आम्ही प्रत्येक अंक त्याच्या मागील अंकापेक्षा जास्त चांगला रंगवण्याचा प्रयत्न केला आहे. निस्संशय गेल्या शंभर दिवसात वाचकांकडून आलेल्या पत्रांवरून असे सिद्ध झाले आहे की, या सुधारणा त्यांच्या ध्यानात आलेल्या आहेत. पण तरीही आम्हाला आपली वल्ही थांबवायची इच्छा नाहीय; उलट असे वाटतेय की, आमचे वाचक आमच्या या मासिकात आणखी जे समाविष्ट झालेले पाहू इच्छित आहेत, अन् त्या बदली जे स्तंभ खरोखरच बन्द व्हावे असे त्यांना वाटत असेल - याबद्दलचे त्यांचे विचार ध्यानात घेऊन आणखी काही सुधारणा करायची आमची इच्छा आहे. आशा आहे की, तुम्ही आपले विचार मोकळेपणाने प्रकट कराल. आमची इच्छा आहे की, तुम्हापैकी प्रत्येकाने खालील प्रश्नांची उत्तरे द्यावी आणि दाखवल्याप्रमाणे कापून शक्य तितक्या लवकर आमच्याकडे पाठवावी. उत्तरे देण्याची पद्धत आम्ही खूप सोपी केलीय. अधिकांश प्रश्नांच्या उत्तरासाठी तुम्हाला त्यासमोर दिलेल्या चौकोनात टिक ✓ चे चिन्ह करायचे आहे.

I. माझ्याकडे मासिक वर्गणीतून येते ☐
मी मासिक वर्तमानपत्रवाल्याकडून घेतो/घेते ☐
मी वर्तमानपत्राच्या दुकानातून खरेदी करतो/करते ☐
मी आपल्या मित्रा/ग्रंथालया कडून घेऊन वाचतो/वाचते ☐

II. मी नियमितपणे/कधी कधी हे ही वाचतो/वाचते :

☐ कॉमिक्स ☐ गोष्टींची पुस्तके ☐ इतर मुलांची मासिके

.... इथे त्यांची नावेही लिहा

III. मी मासिक खालील भाषेत वाचतो/वाचते :
इंग्रजी/तेलगु/तमिळ/मलयालम/कानडी/हिन्दी/मराठी/गुजराथी/बंगाली/आसामी/उडिया/संस्कृत
(आपल्या पत्रिकेची भाषा अधोरेखित करा.)

IV. गेल्या चार महिन्यात मी वाचले :

☐ चार अंक ☐ तीन अंक

☐ दोन अंक ☐ एक अंक

V. मी खालील विषयांचे मूल्यांकन या प्रकारे करीन

- [ ] धारावाहिक गोष्ट
- [ ] भिन्न भिन्न देशांच्या गोष्टी
- [ ] विशेष बातम्या
- [ ] भारताचा शोध : प्रश्नावली
- [ ] विश्वाचा झरोका
- [ ] जीवन चरित्र
- [ ] भारताची गाथा
- [ ] न सुटलेली कोडी
- [ ] नद्यांची गोष्ट
- [ ] विक्रम-वेताळ कथा
- [ ] इतर गोष्टी
- [ ] पौराणिक गोष्ट
- [ ] भारत : तेंव्हा व आता
- [ ] चांगले इंग्रजी शिकू
- [ ] या माहीत करून घेऊ
- [ ] कोडी/चढाओढी

आपल्या पसंतीप्रमाणे क्रम देऊन १ ते १६ आकडे चौकोनात भरा.

VI. ६ माझी इच्छा आहे की चांदोबा मधे खालील विषय असावेत :
(प्राथमिकता क्रमांकानुसार)

i. .... iv. ....
ii. .... v. ....
iii. .... vi. ....

VII माझी इच्छा आहे की मुखपृष्ठावर हे चित्र असावे.

- [ ] साहसी धारावाहिकाचा कथाक्रम
- [ ] पौराणिक कथेतील एक दृश्य
- [ ] दुसऱ्या एकाद्या गोष्टीतील काही दृश्य

VIII. मला वाटते की एका प्रतीची किंमत रु. १० [ ] फार जास्त आहे मी [ ] देऊ शकतो/शकते
[ ] स्वस्त कागद वापरून कमी केली जावी.

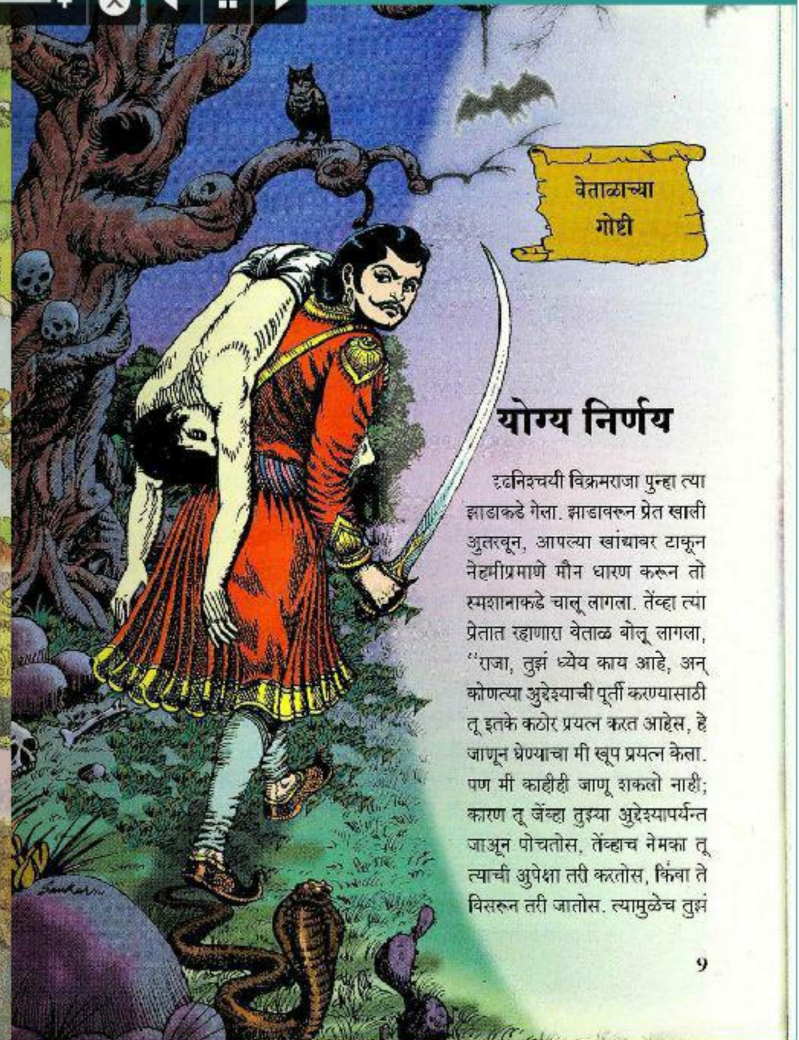
IX. i) मी ग्राहक आहे. ii) मी ग्राहक बनू इच्छितो/इच्छिते

नाव .... वय ....
इयत्ता .... विद्यालय ....
पत्ता ....
....
.... पिन कोड .... राज्य ....

iii) मी शाळेत जातो/जाते : [ ] आपल्या सायकलवरून, [ ] स्कूल बसने
[ ] सिटी बसने [ ] आपल्या आई/वडिलांच्या वाहनाने

iv) मला किरकोळ खर्चासाठी [ ] शंभर रुपयांपेक्षा कमी रक्कम मिळते
[ ] शंभर रुपयांपेक्षा अधिक मिळते

आई/वडिलांची सही सही

योग्य निर्णय

दृढनिश्चयी विक्रमराजा पुन्हा त्या झाडाकडे गेला. झाडावरून प्रेत खाली उतरवून, आपल्या खांद्यावर टाकून नेहमीप्रमाणे मौन धारण करून तो स्मशानाकडे चालू लागला. तेंव्हा त्या प्रेतात रहाणारा वेताळ बोलू लागला, "राजा, तुझं ध्येय काय आहे, अन् कोणत्या उद्देश्याची पूर्ती करण्यासाठी तू इतके कठोर प्रयत्न करत आहेस, हे जाणून घेण्याचा मी खूप प्रयत्न केला. पण मी काहीही जाणू शकलो नाही; कारण तू जेंव्हा तुझ्या उद्देश्यापर्यन्त जाऊन पोचतोस, तेंव्हाच नेमका तू त्याची उपेक्षा तरी करतोस, किंवा ते विसरून तरी जातोस. त्यामुळेच तुझं

ध्येय कधी सिद्ध होऊ शकत नाही. काही अविवेकी माणसं तुझ्याप्रमाणेच परिश्रमाचं फळ अगदी तोंडाशी आलेलं असतानाही ते मिळवण्यात असफल अन् असमर्थ होतात. सुवंती नावाची राजकन्याही अशीच होती. तिची गोष्ट आता लक्षपूर्वक ऐक."

इतके बोलून वेताळ राजकुमारी सुवंतीची गोष्ट सांगू लागला.

चन्द्रगिरीचा राजा चन्द्रसेन याचे एकुलते एक अपत्य म्हणजे त्याची ही कन्या - राजकुमारी सुवंती. मुलगा नसल्यामुळे राजाने तिचे पालनपोषण आपल्या मुलाप्रमाणेच केले. सुवन्ती एकाद्या राजकुमाराप्रमाणे घोडेस्वारी, खड्गयुद्ध, धनुर्विद्या आणि इतर वीरोचित विद्यांमधे प्रवीण झाली. शिकारीची तिला विशेष आवड होती. आपल्या पित्याबरोबर तीही जंगलात जाऊन हरणं आणि इतर हिंस्र पशूंची शिकार करत असे. तिचं साहस, युद्धकौशल्य अन् वीरता पाहून लोक आश्चर्याने तोंडात बोटं घालत.

राजकुमारी मोठी झाल्यावर राजाराणीला तिच्या विवाहाची चिन्ता सतावू लागली. आता राजाला तिचं पुरुषवेश वापरणं, शिकार करणं आवडेनासं झालं. एकदा शेजारच्या राज्याच्या राजपुत्राशी तिचा ठरलेला विवाह, तिच्या पुरुषी वागण्यामुळे मोडलाही. तेंव्हापासून महाराणी जास्त चिन्ताग्रस्त राहू लागली. तिचं कशातही मन लागेनासं झालं. कोणत्याही कामात तिचं लक्ष लागेना.

एक दिवस सुवंतीने पाहिले, की आपली माता फार अुदास दिसतेय अन् मोठ्या नावडीनेच भोजन करत आहे. तिने आपल्या मातेच्या गळ्यात हात घालून तिचे सांत्वन करत म्हटले, "माझ्या विवाहाची जराही चिन्ता करू नकोस. पिताजींच्या सिंहासनायोग्य अुत्तराधिकारी निवडून मी स्वतःच त्याला घेअून इथे येईन."

एकटीनेच जंगलात जाअून शिकार करायची सुवंतीची फार दिवसांपासूनची इच्छा होती. म्हणून एक दिवस सकाळीच पुरुषवेशात तयार होअून, घोड्यावर स्वार होअून ती जंगलाकडे निघाली.

तो कार्तिक महिना होता. त्यामुळे सारं जंगल हिरवंगार होतं अन् झाडंझुडुपं रंगीबेरंगी फुलांनी डवरलेली होती. विरळ विरळ धुकं असल्यामुळे जंगलाचं नैसर्गिक सौन्दर्य स्वर्गासारखं मोहमयी वाटत होतं. शिकारीची गोष्ट विसरून जाअून ती नैसर्गिक सौन्दर्य निहारत जंगलात खूप दूरवर पोचली. जाता जाता ती खूप दमली होती, म्हणून घोड्याला एका ठिकाणी चरायला सोडून ती स्वतः एका झाडाखाली विश्रान्तीसाठी लवंडली अन् तिला गाढ झोप लागली.

घोड्याच्या खिंकाळण्याने तिची झोप मोडली अन् डोळे अुघडून पहाते, तोच समोरच्या दृश्यामुळे ती घाबरून गेली, सरोवराच्या बाजूने एक वाघ वेगाने तिच्याच दिशेने येत होता! ती आपले धनुष्य-बाण अुचलणार, इतक्यात वाघाने गुरगुरत तिच्यावर झेप घेतली. वाघाच्या पंजाने तिचा दंड रक्तबंबाळ केला. वाघाच्या या अचानक हल्ल्याने भयामुळे तिचे डोळे बन्द झाले. अन् तिची आपल्या प्राणांची आशाही सुटत चालली. पण दुसऱ्याच क्षणी तिला वाघाच्या गुरगुरीऐवजी त्याचे कण्हणे ऐकू आले. धैर्य एकवटून तिने डोळे अुघडून पाहिले, तेंव्हा तिला असे दिसले की, काळजात तीर लागल्यामुळे वाघ दूर गडगडून धडपडत आहे; अन् शेवटचे श्वास मोजत आहे!

तेंव्हाच तिची नजर एका सुन्दर धनुर्धारी युवकावर पडली. तो तिच्याकडेच येत होता. ती त्याच्याशी काही बोलू इच्छित होती, परंतु जखमेतून चालू असलेल्या सतत रक्तस्रावामुळे ती बेशुद्ध झाली.

सुवंती पुन्हा शुद्धीवर आली, तेंव्हा आपण एका पर्णशाळेतील बिछान्यावर पडलेली आहोत असे तिला आढळले. तिच्या डाव्या दंडाला पट्टी बांधलेली असून, तिला खूप वेदनाही होत होत्या. थोड्याच अंतरावर तो धनुर्धारी तरूण कसला झाडपाला वाटून त्याचा लेप तयार करत होता. तिने डोळे अुघडलेले पाहून त्या युवकाने विचारले, "आता कशी आहेस तू? अजूनही खूप दुखतंय

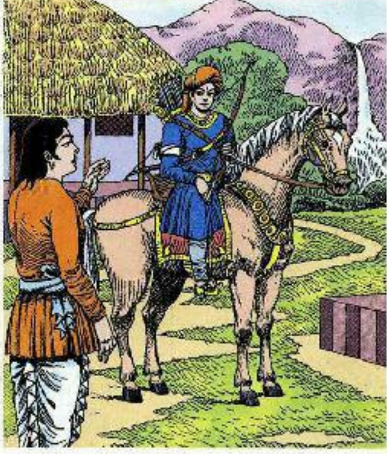

का?"

"शेवटी वाघाच्या पंजाचाच प्रहार न तो? पंजा गळ्यावर पडला असता, तर तत्क्षणी मरूनच गेले असते ना? तरीही दंडाची जखम बरीच मोठी अन् खोल असल्याने वेदना तर होणारच!" पट्टीकडे पहात अन् वेदना सहन करत सुवंती बोलली.

"जखम कितीही मोठी असली, तरी मी हा लेप बनवतोय नं, त्यानं जखम महिन्याभरात बरी होईल काय, तिचा वणसुद्धा नाही रहायचा, समजलं?" असे म्हणत, आपले दोन्ही हात पुढे करत, तो हसू लागला.

सुवंतीने विचारल्यावरून आपला परिचय देत त्याने सांगितले की, आपण कोदंडपाणी नावाचा एक शल्यचिकित्सक आहोत. पित्याच्या मृत्यूनंतर आपला वंशपरंपरागत धंदा आपण

चालवत असतो. बनातले आदिवासी अन् जनजातींची निःशुल्क सेवा करणं हेच आपलं व्रत आहे. वन्यपशूंवर औषधोपचार करणं हेही आपण आपलं कर्तव्य समजतो!

"तुला मी तुझ्या घोड्यावर लादूनच इथे पर्णशाळेत घेऊन आलो. तुझी जखम शिवून पट्टी बांधत असतानाच तू एक स्त्री असल्याचं माझ्या ध्यानात आलं. पुरुषवेषात असण्याचं काही विशेष कारण आहे का?" स्वतःबद्दल सविस्तर सांगितल्यावर कोदंडपाणीने तिची माहिती जाणायची इच्छा दर्शवली.

आपण राजकन्या असल्याचं या युवकाला कळावं, असं सुवंतीला वाटेना. आपली खरी ओळख छपवून ती म्हणाली, "नोकरीच्या शोधात एकटीच राजधानीकडे निघाले होते ना, म्हणूनच पुरुषवेष वापरावा लागला. तू केलेल्या मदतीबद्दल मी सदैव तुझी कृतज्ञ राहीन. दिवस ढळत आलाय, तेंव्हा मी चलते आता."

कोदंडपाणी जरूर तेवढा लेप देऊन तिला घोड्यावर बसवत म्हणाला, "जपून जा. मधे कुठे न थांबता गेलीस, तर संध्याकाळपर्यन्त बरोबर पोचशील."

राजवाड्यात पोचल्यावर सुवंती कोदंडपाणी-बद्दलच विचार करत राहिली. अन् मनातल्या मनात त्याचं साहस व सेवाभाव याबद्दल कौतुक करत राहिली. हिंस्र पशूंबद्दलही त्याला प्रेम व दया आहे असा विचार करत त्याच्या विशाल हृदयापुढे नतमस्तक होत राहिली. तिला असे वाटले की तोच आपल्यासाठी योग्य वर आहे. म्हणूनच जखम बरी झाल्याबरोबर ती त्याच जंगलाकडे चालू लागली.

या वेळी तिने एका गरीब तरुणीचा वेश घेतला होता. तिची इच्छा होती की कोदंडपाणीने एक राजकन्या म्हणून नव्हे, तर एक सर्वसामान्य तरुणी म्हणून आपला स्वीकार करावा. त्याला वैभवाचा मोह वाटू नये. त्यामुळे विवाह होईपर्यन्त ती आपण राजकन्या असल्याचं रहस्य त्याला सांगू इच्छित नव्हती.

यावेळी सरोवराशी पोचतापोचता संध्याकाळ झाली. त्यावेळी तिथे एक शिंगवाला एक राक्षस स्नान करत होता. त्याला पहाताच सुवंतीला भीती वाटली अन् किंचाळत ती परत जाऊ लागली.

तिची किंकाळी ऐकून राक्षस पाण्यातून बाहेर आला अन् एक-दोन टांगा टाकून सुवंतीजवळ पोचला. तिला आपल्या खांद्यावर टाकून तो पर्वतावरल्या किल्ल्यात घेऊन गेला.

"मुली, घाबरू नकोस. मी खाणार नाही तुला! अुलट या पुऱ्या जंगलाच्या साक्षीनं लग्न करीन मी तुझ्याशी." असे म्हणून त्याने खोलीचा दरवाजा बंद केला अन् स्वतः कुठेसा बाहेर निघून गेला.

सुवंती रात्रभर झोपू शकली नाही. राक्षसाच्या तावडीतून कसं सुटावं याबद्दल ती विचार करत राहिली. शेवटी अन्य काही न सुचून तिने विचार करून ठरवले की याला एकच अुपाय म्हणजे - बुद्धिबळ!

दुसऱ्या दिवशी राक्षस एक घडा दूध अन् केळ्याचे कित्येक घड घेऊन आला अन् दारात बसून खाऊ लागला. मधेच ढग गडगडल्यासारखा विकट हसत म्हणाला, "बोल मुली, आपल्या विवाहाचा शुभ-मुहूर्त केंव्हा आहे?"

हे ऐकून जवळ जात अन् मन्द मन्द हसत सुवंती राक्षसाला म्हणाली, "तुम्ही तर अंतर्यामी आहात स्वामी! आपण कसं ओळखलंत की, मी एका योग्य वराच्या शोधात निघालेय अन् तुमच्याशीच लग्न करू इच्छितेय. तुम्ही खरोखरच आवडलात मला; पण...."

"पण काय?" राक्षसाने पुन्हा तसेच हसत विचारले.

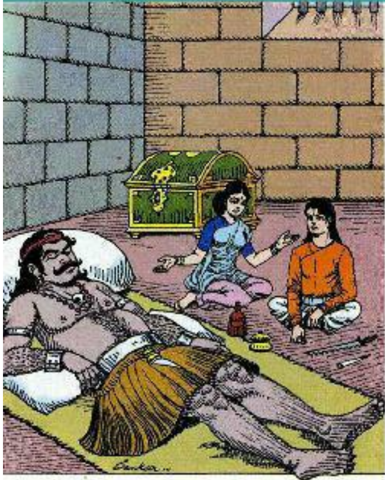
"पण, तुमच्या डोक्यावर मधोमध फक्त एकच शिंग चांगलं नाही दिसत. तुमचं सुन्दर रूप विकृत होतं त्यामुळे! ते काढून टाकलंत तर तुमचं रूप खुलून दिसेल!" सुवन्ती हसत बोलली.

हे ऐकून राक्षस अुदास होअून म्हणाला, "माझी सारी शक्ती या शिंगातच तर आहे. माझे प्राणच आहेत समज! तुला आवडत नसेल, तर पाहू नकोस त्याकडे!"

"पण स्वामी, वाटलं तर सौन्दर्यासाठी नको, पण कमीत कमी माझ्या सौभाग्यासाठी तरी काढावंच लागेल ते. लहानपणी माझी कुंडली पाहून ज्योतिषी म्हणाला होता की, एक डोळा, एक हात, एक पायवाल्या माणसाशी, एक शिंगवाल्या राक्षसाशी किंवा एकाद्या एकुलत्या एक मुलाशी लग्न करशील, तर त्याच दिवशी विधवा होशील. हे शिंग काढायचं नसेल, तर दुसरं शिंगही लावून घ्या. म्हणजे रूपाची विकृती कमी होईल अन् माझ्या कुंडलीतला दोषही दूर होईल." सुवंतीने सांगितले.

हे ऐकून राक्षस विचारात पडला. अन् थोड्या वेळाने दुःखी होअून म्हणाला, "माझ्या पित्याची दोन्ही शिंगं इथे किल्ल्यातच कुठे पडली असतील. पण ती आपल्या डोक्यावर बसवून घेणं शक्य होईल

का?"

सुवंती अशाच संधीची वाट पहात होती कि ज्यात कोदंडपाणीला बोलवायची गरज पडेल. ती झटकन म्हणाली, "सरोवराजवळच एका झोपडीत कोदंडपाणी नावाचा एक कुशल शल्यचिकित्सक रहातो. त्याला तर हे काम म्हणजे हातचा मळच!"

हे ऐकून प्रसन्न होऊन राक्षस तसंच हो...हो...हो... हसत दरवाजा बन्द करून तिथून बाहेर निघून गेला.

सुवंतीला किल्ल्यात इकडेतिकडे फिरताना एका खोलीत सोन्याच्या मोहोरांचा मोठाच डोंगर दिसला. तो पाहून क्षणभर तिचा आपल्या डोळ्यांवर विश्वासच बसेना.

संध्याकाळी कोदंडपाणीला घेऊन राक्षस किल्ल्यात परत आला. सुवंतीचा परिचय देत तो कोदंडपाणीला म्हणाला, "ही माझी भावी बायको आहे." कोदंडपाणी सुवंतीला स्त्रीवेशात ओळखू शकला नाही, कारण पूर्वी त्याने तिला पुरुषवेशात पाहिले होते.

"माझ्या भावी पतीच्या डोक्यावर दोन शिंगं जडवण्यासाठी तुम्हाला इथं बोलवलंय" आपल्याला कदाचित हा ओळखेल अशा आशेने कोदंडपाणीच्या डोळ्यात बघत सुवंती बोलली.

पण तिच्याकडे लक्ष न देता कोदंडपाणीने राक्षसाच्या शिंगाचे परीक्षण केले अन् तो म्हणाला, "डोक्यावर दोन शिंगं लावण्यापूर्वी हे मधलं शिंग काढून टाकावं लागेल. नंतर दोन्ही शिंगं सारख्या अंतरावर बसवावी लागतील."

यावर राक्षस घाबरत म्हणाला, "माझं हे एक शिंग पूर्णतः नैसर्गिक अन् जन्मजात आहे. ते काढल्यावर माझी शक्ती लुप्त होऊ नये."

"पण मामंजींची जी दोन शिंगं पडलेली आहेत, ती लावल्यावर तर तुमची शक्ती दुप्पट होईल नं!" सुवंती राक्षसाला प्रोत्साहन देत म्हणाली.

कोदंडपाणीने राक्षसाला आडवं पडायला सांगून त्याला बेहोश करण्यासाठी त्याच्या नाकात औषध घातले. राक्षस घोरू लागल्यावर कोदंडपाणीने त्याचं ते एक शिंग एका हत्याराने झटक्यात काढून कोपऱ्यात फेकले.

"चला कटकट मिटली! याची सारी शक्ती खलास झालीय अन् त्याच्या गुलामीतून माझी सुटका झाली. आता चलूया आपण इथनं." सुवंतीने खूश होऊन कोदंडपाणीला म्हटले.

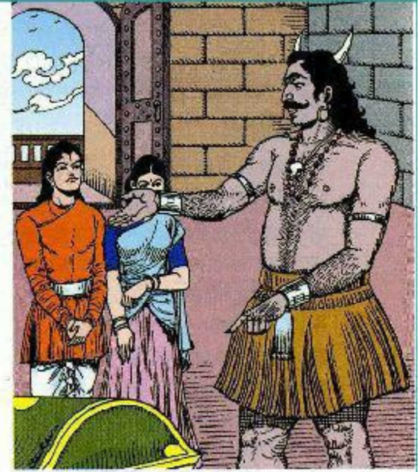
पण कोदंडपाणी दुसरी दोन शिंग राक्षसाच्या डोक्यावर बसवण्यात इतका मग्न होता की त्याने सुवंतीच्या बोलण्याकडे लक्ष दिले नाही. तेंव्हा सुवंतीने वाघाने केलेल्या जखमेचा व्रण दाखवण्यासाठी त्याच्यासमोर आपला दंड उघडा करून दाखवला. तो ओळखून कोदंडपाणी आश्चर्याने म्हणाला, "अरे तू? वाघाला नुसतं पाहूनच बेशुद्ध पडणारी तू, आता राक्षसाशी लग्न करायला निघालीस?"

"राक्षसाशी लग्न? अशक्य! यानं जबरदस्तीनं मला कैद केलं होतं. याच्यापासून सुटका मिळवण्यासाठीच मी दोन शिंगं लावायची अट घातली. कामाच्या निमित्तानं तुला बोलवू शकेन अन् या कैदेतून मुक्त होऊ शकेन अशी आशा होती मला! चल, आता किल्ल्यातून बाहेर पडू आपण. मरू दे याला असाच!" सुवंती कोदंडपाणीला म्हणाली.

तोपर्यंत कोदंडपाणीने राक्षसाला दोन्ही शिंगं लावलीही होती. राक्षस वेदनेमुळे एकदोनदा कण्हला. कोदंडपाणीने बेहोशीचे आणखी थोडे औषध त्याच्या नाकात घातले. तो पुन्हा गाढ झोपला. सकाळी ठीक होऊन तो उठून बसला.

निघण्यापूर्वी कोदंडपाणी त्याला म्हणाला, "ही मुलगी तुझ्याशी विवाह करू इच्छित नाही. आपल्या शस्त्रक्रियेसाठी जे सोनं द्यायचं तू कबूल केलं होतंस, ते आपल्याजवळच ठेव अन् त्याबदल्यात या मुलीला सोडून दे.

काही विचार करून राक्षस बोलला, "आमच्या वंशात एकशिंगी राक्षस मी एकटाच आहे, म्हणून सर्वजण माझी चेष्टा करत असत. या एक शिंगामुळेच राक्षसराजाच्या मुलीनं मला लग्नाला

नकार दिला. पण आता दोन शिंगांमुळे ती झटकन् तयार होईल बघ!"

असा विचार व्यक्त करून त्याने एकदम आनंदाने उडी मारली अन् तो किल्ल्याबाहेर निघून गेला.

सोन्याच्या मोहोरा एका पोत्यात भरून त्या कोदंडपाणीला देत सुवंती म्हणाली, "तू दोन वेळा माझे प्राण वाचवले आहेस. म्हणून या नाण्यांवर तुझाच अधिकार आहे."

इतके बोलून सुवंती राजधानीकडे निघून गेली.

ही गोष्ट सांगून वेताळने विक्रमराजाला विचारले, "राजा, राजकुमारी सुवंतीची वागणूक अविवेकी अन् मूर्खपणाची नव्हे काय? तिचं कोदंडपाणीवर प्रेम होतं. त्याला मिळवण्यासाठीच ती दुसऱ्यांदा जंगलात गेली होती. पण तो

अून्ह दगांवर जशी क्रिया करते - त्यांना इकडे तिकडे अुधळून देते - त्या प्रमाणेच संकटसमयी हसत राहिल्याने क्रिया घडते

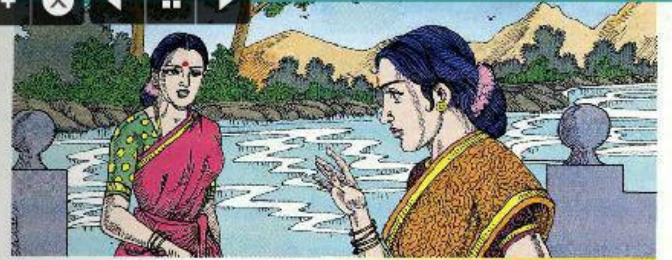
- श्री माताजी

मिळाल्यानंतरही त्याच्यापासून आपलं खरं रूप लपवूनच ठेवून तिनं आपलं मन त्याच्यापुढे अुघडं केलं नाही. कोदंडपाणी सुन्दर अन् साहसी युवक होता, अन् त्याबरोबरच एक कुशल चिकित्सकही होता. त्याने दोनदा सुवंतीचा जीव वाचवला होता. सुवंती त्याच्यावर प्रेम करत होती. मग तिनं त्याच्याशी लग्न का नाही केलं? सुवंतीचा हा मूर्खपणाच नव्हे तर काय? अुत्तर माहीत असूनही दिलं नाहीस तर, राजा! तुझ्या मस्तकाचे तुकडे तुकडे होअून पडतील."

राजा विक्रम आपले मौनभंग करून म्हणाला, "राजकन्या आपल्या पित्याच्या सिंहासनायोग्य पुरुषाशी विवाह करू इच्छित होती. पहिल्या मुलाखतीत तिला असे भासले की कोदंडपाणीत योग्य राजाचे गुण आहेत. पण राक्षसाच्या किल्ल्यातल्या त्याच्या वागणुकीमुळे तिच्या लक्षात आले की तो आपल्या अुद्योगाच्या वर्तुळात कैद आहे. ते तोडून बाहेर येणं त्याला शक्य नाही. वन्यजीवन अन् आपला अुद्योग यांबाबत तो प्रामाणिक आहे नक्कीच. पण एका योग्य शासकाचं विशाल हृदय त्याच्याजवळ नाहीय. म्हणूनच, आपण शोधत असलेला माणूस हा नव्हे, असे जेंव्हा सुवंतीच्या लक्षात आले, तेंव्हा त्याच्याबद्दल कृतज्ञता प्रकट करून, आपला खरा परिचय न देताच ती राजधानीकडे परत गेली. यात सुवंतीचा मूर्खपणा नव्हे, तर तिची खोल दृष्टी, विवेकशीलता व दूरदृष्टी दिसून येते."

अशा प्रकारे राजाचे मौन भंग झाल्याबरोबर वेताळ प्रेतासह पुन्हा एकदा गायब होअून त्या झाडावर लटकू लागला.

बहादुर माणूस

नारायण अन् संपूर्णा यांचा दहा वर्षांपूर्वी विवाह झाला, तेंव्हा गाववाल्यांनी मुक्त कंठाने या नवदाम्पत्याची प्रशंसा केली होती अन् त्यांच्या सुखी जीवनाची कामना प्रकट करून अशी आशा व्यक्त केली होती की, या कुटुंबाचे गावासमोर एक 'आदर्श कुटुंब' म्हणून अुदाहरण व्हावे.

पण तसे घटले नाही. हळू हळू नारायण वाईट सवयींकडे ओढला गेला. त्याची तब्येत ढासळू लागली. आर्थिक परिस्थिती बिघडू लागली. बारीक-सारीक गोष्टींवरून तो चिडू लागला अन् कधी-कधी संपूर्णावर हातही अुचलू लागला.

शेजाऱ्यांनी त्याला खूप समजावले की, "वाईट सवयी सोडून दे. बायकोला मारपीट करणं असभ्यपणाचं आहे. मुलांवरही याचा वाईट परिणाम होईल अन् पूर्ण कुटुंबाचं अनिष्ट होईल."

परन्तु नारायणवर याचा काहीच परिणाम झाला नाही. अुल्ट नशेत तो म्हणाला, "आपल्या बायकोला मारीन नाहीतर पिटीन. यात तुमचं काय देणं-घेणं? पाप-पुण्य, स्वर्ग-नरक असलं काहीही नसतं. ती नावं घेअून अुगीच मला भीती घालू नका." अशा प्रकारे तो जास्तच शिव्या देई.

एक दिवस संपूर्णा तलावावर कपडे धुवायला गेली होती. तिथे तिची रुक्मिणीशी भेट झाली. रुक्मिणी एक प्रौढ व अनुभवी बाई होती; पारिवारिक जीवनाचे कडु-गोड प्रसंग तिने अनुभवले होते, अन् बायकांच्या अडचणी ती जाणून होती.

गावच्या दुःखी बायका नेहमी तिला आपल्या मनची दुःखं सांगून त्यातून सुटकेसाठी सल्ला मागत असत. संपूर्णानेही आपल्या नवऱ्याबद्दल सांगून तो किती व कसा सतावतो हे सर्व सांगितले. रुक्मिणी तिला म्हणाली, "तुझ्या नवऱ्याच्या स्वभावाबद्दल अन् वर्तणुकीबद्दल इतरांकडूनही मी ऐकलं आहे. नवऱ्याच्या मारपिटीतून सुटून अुजाडला जाणारा संसार वाचवायचा असेल, तर धैर्यानं घ्यायला हवं. कदाचित हे तुझ्या स्वभावाविरुद्ध असेल, पण याशिवाय दुसरा अुपायही नाही. नाहीतर तथाकथित पतिव्रता बायकांसारखे सारे अत्याचार मुकाट्याने सहन करत रहा, तोंडही अुघडू नकोस अन् साऱ्या आयुष्यभर आपल्या भाग्याबद्दल रडत रहा."

इतके बोलून तिने संपूर्णाच्या कानात काहीतरी सांगितले. रुक्मिणीचे सांगणे ऐकून तिचा चेहरा गोरामोरा झाला. ती म्हणाली, "ताई, तुझं बोलणं

सोनिया बारटके

तर बरोबर वाटतंय. पण मी असं करू शकेन का? मला कधी-कधी असं वाटतं की या साऱ्या हालांपेक्षा आपल्या माहेरी निघून जावं."

यावर डोके हलवत रुक्मिणी एकदम म्हणाली, "नाही नाही! कधीच तसं करू नको! नवऱ्याच्या गैरव्यवहारापासून वाचण्यासाठी माहेरी जाणं कुणाही विवाहितेला योग्य नव्हे. हा काही अडचणीवर योग्य तोडगा नव्हे! याशिवाय, मला तुझ्या माहेराबद्दल चांगली माहिती आहे. ज्या आई-वडिलांनी तुझं पालनपोषण केलं, ते तर आता या जगात नाहीत. भाऊ अन् भावज्य यांच्याही काही स्वतःच्या अडचणी असतीलच नं?"

रुक्मिणी आपल्यापेक्षाही आपल्या माहेराबद्दल अधिक जाणतेय असेच संपूर्णाला वाटले. बराच विचार केल्यानंतर रुक्मिणीने दिलेल्या सल्ल्याप्रमाणे वागायचे तिने ठरवले.

त्याही दिवशी नारायण रात्री खूप अुशीरा परतला. आणि दारूच्या नशेत ओरडत घरात घुसला-"कुठे मेलीस ग पूर्णा? नवरा केंव्हाचा हाका मारतोय, पण तुला कसली काळजीच नाही! आरामात खाअून-पिअून झोपून गेलीस! मी मात्र इथे अुपाशी ओरडत राहिलोय!"

बराच वेळ पूर्णा पुढे आली नाही तेंव्हा रागाने बडबडत कोपऱ्यातला सोटा घेअून तो तिच्या खोलीकडे निघाला.

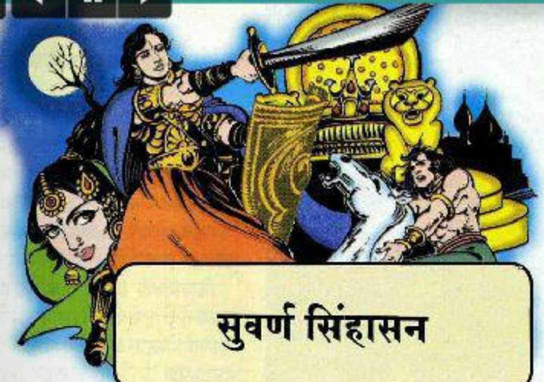
तेंव्हा चण्डीचं रूप धारण करून आपल्या खोलीबाहेर येत संपूर्णा बोलली, "आज पुन्हा दारू पिअून आला आहात. मी फार दिवस तुमचं हे वागणं पहात आलेय. तुम्ही वाईट संगत अन् सवयींच्या दलदलीत रुतत चालला आहात. आता तर आपल्या निर्दोष मुलालाही सताव् लागला आहात, त्याचं भविष्य काळं करू पहाताय. हे आता फार दिवस मी सहन करणार नाही. तुमच्या या सवयी सोडवूनच दाखवीन आता." असे म्हणून तिने नारायणच्या हातातला सोटा हिसकला अन् त्याला मारू लागली.

बायकोच्या या अकल्पित रुपाला घाबरून नारायण पलंगाखाली दडून बसला. तरीही संपूर्णा त्याला मारतच राहिली. अन् म्हणाली, "शपथ घ्या, की आजपासून वाईट मित्रांबरोबर रहाणार नाही आणि दारूही पिणार नाही. कारण ही दारूच तुमच्या या दुराचरणाचं कारण आहे."

पलंगाखाली लपूनच नारायण म्हणाला, "खरंच शपथ घेतो की मी यापुढे दारू पिणार नाही. तुलाही मारझोड करणार नाही अन् मुलालाही नाही करणार. पण पलंगाबाहेर यायचं की नाही ही माझी मर्जी. शेवटी बहादुर माणूस आहे नं मी!".

नारायणच्या या बोलण्यावर संपूर्णा खळखळून हसली अन् सोटा फेकून देत म्हणाली, "चला, आता तरी या ना बाहेर! खरोखरच मोठे बहादुर माणूस आहात तुम्ही. कारण दारूसारख्या राक्षसापासून वाचणं हे बहादुर माणसाचंच तर काम आहे.

सुवर्ण सिंहासन

(४)

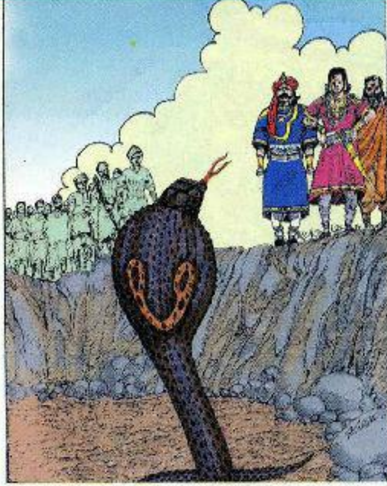
(आता पर्यंत-कौंडिन्य राजा श्रीदत्तने आपला पुत्र विजयदत्त याला, त्याचे शिक्षण पूर्ण होण्यापूर्वीच परत बोलावले. मरालभूपती इतर राजांना आपल्या बाजूला मिळवून कौंडिन्यवर हल्ला करायचे कारस्थान करत रचत आहे याबद्दलची माहिती त्याने विजयदत्तला दिली अन् सांगितले की आपला नातेवाईक माधवसेनही त्यांना सामिल झालेला आहे. तेंव्हाच अचानक माधवसेनची कन्या श्रीलेखा पुरुषवेषात गुप्तपणे कौंडिन्यला येअून श्री दत्त व विजयदत्त यांना भेटली. श्रीदत्तने तात्काळ तिचा गांधर्वपद्धतीने विजयदत्तशी विवाह करून दिला. राजगुरूच्या आज्ञेवरून पूर्वेकडील मैदानात खोदकाम सुरू केले. खड्ड्यात अुष्ण श्वास सोडत असलेला एक विशाल साप दिसला. विजयदत्तला सावध रहायला सांगून म्हटले की आपण प्रथम त्या सापाला शांत करायचा प्रयत्न करूया. पण ते शक्य झाले नाही, तर सापाला तुलाच तोंड द्यायला हवे.)

शिवानन्दचे बोलणे ऐकताच विजयदत्तचा हात आपोआपच म्यानात ठेवलेल्या तलवारीवर पडला.

यानन्तर शिवानन्द हळूहळू खड्ड्यात अुतरले व हातात पाणी घेअून अुच्च स्वरात मन्त्र म्हणू लागले. नंतर त्यांनी सापावर पाणी शिंपडले. श्रीदत्त विजयदत्त श्वास रोखून हे भयानक दृश्य पहात राहिले होते.

शिवानन्दला आशा होती की, मन्त्राच्या प्रभावाने सर्पराज अदृश्य होईल; पण तसे घडले नाही. हां, इतके मात्र झाले की सापाने गरम हवा सोडत फुटत्कारणे मात्र बन्द केले. शिवानन्दाने पुन्हा मन्त्र जपायला सुरुवात करताच साप म्हणाला, "हे मंत्रवेत्ता, मांझ्यावर मन्त्रांचा काहीही परिणाम होणार नाही. एका महान मान्त्रिकानेच मला एका खास अुद्देशाने अुत्पन्न केले आहे. जो माझ्या माझ्या प्रश्नाचे योग्य अुत्तर देईल, त्यालाच फक्त मी वश होईन."

सापाचे बोलणे ऐकून श्रीदत्त व विजयदत्तने चकित होअून एकमेकांकडे पाहिले. खड्ड्याबाहेर

येऊन शिवानन्द विजयदत्तला अुद्देशून म्हणाले, ''पुत्रा! आता सर्पराजाला तूच तोंड द्यायचे आहे. निर्भय होअून पुढे हो अन् सापाच्या प्रश्नाचे अुत्तर दे.''

गुरु व पित्याचा आशिर्वाद घेअून शांत व एकाग्र चित्ताने विजयदत्तने खड्ड्यात प्रवेश केला अन् सर्पराजाला प्रणाम करून तो म्हणाला, ''हे सर्पराज, मी तुमच्या प्रश्नाला अुत्तर द्यायला तयार आहे. विचारा आपला प्रश्न.''

विजयदत्तला चेतावणी देत सर्प म्हणाला, ''हे वीर युवका! माझं बोलणं अगोदर नीट ऐक. माझ्या प्रश्नाचं अुत्तर बरोबर जो देईल, त्याच्या गळयात एक दिव्य हार बनून मी कायम राहीन. पण अुत्तर बरोबर नसेल, तर मात्र त्याला मी कडकडून डसेन अन् यमलोकी धाडीन. धर्मरीतिनुसार मी प्रश्न विचारण्यापूर्वीच तुला इशारा देत आहे. तरीही आता माझ्या प्रश्नाचं अुत्तर द्यायची तुझी इच्छा असेल, तर मी प्रश्न विचारीन. नाहीतर तू इथून जाअू शकतोस.''

सापाच्या बोलण्याने श्रीदत्त घाबरला अन् विजयदत्तला परत फिरायला सांगण्यासाठी खड्ड्याकडे जाअू लागला. पण त्याला रोखत शिवानन्द म्हणाले. ''आपण भिअू नका महाराज! युवराजाच्या योग्यतेवर विश्वास ठेवा.''

विजयदत्तही क्षणभर विचलित झाला, पण ताबडतोब पूर्ण आत्मबलाने तो म्हणाला, ''आपलं धर्मसूत्र-अट-मला मान्य आहे. आपण विचारा प्रश्न.''

''मग सांग बरं, एका राजाने पाळावेत असे तीन योग्य धर्म कोणते?'' सांपाने विचारले.

क्षणभर विचार करून विजयदत्त अुत्तरला, ''एका राजाने तीन्ही काळात त्रिकरण शुद्धीसह तीन धर्मांचं पालन करायला हवं. ते म्हणजे-सत्य, धर्म अन् न्याय.''

''अगदी बरोबर राजकुमार!'' प्रसन्न होअून सर्प म्हणाला-''तू माझ्यावर विजय मिळवलास, आत्ता, या क्षणीच पुष्पहार बनून मी तुझ्या गळयाची शोभा वाढवीन. अन् जोपर्यन्त मी तुझ्या गळयात असेन, तोपर्यन्त अत्यन्त, प्रभावशाली वीष सुद्धा तुझ्या-साठी अमृत बनेल.''

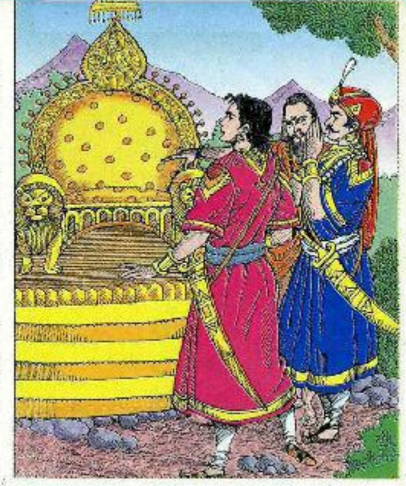
''आणखीही ऐक, इथे तीन फूट आणखी खोल खोदलंस. तर तुला एक विलक्षण दिव्य बक्षिस मिळेल. विजयी भव!'' असा आशिर्वाद देअून साप अचानक सरळ अुभा झाला अन् पांढरे मोती विखरत एका पुष्पहारात परिवर्तित झाला, हार स्वतःच विजयदत्तच्या गळयात जाअून पडला.

खोदण्याचे काम पुन्हा सुरू झाले. अन् संध्याकाळपर्यन्त तीन फूट खोलीवर पोचताच मजुरांना धातूचा 'खण्ण' आवाज ऐकू आला. मजूर मोठ्या सावधपणे व हुशारीने त्याच्या आसपासची माती अुकरू लागले. विजयदत्तने खोलात अुतरून भूगर्भातून निघणाऱ्या धातूची परीक्षा केली. पण इतक्यात अंधार पसरू लागला अन् गुरू शिवानन्दांच्या आज्ञेवरून मशालीच्या प्रकाशात रात्रभर काम चालू राहिले.

सकाळच्या बालसूर्याच्या सोनेरी किरणांत त्या सर्वांनी सुखद आश्चर्याने पाहिले की, ती वस्तु म्हणजे एक चक्रवर्ती सम्राटाची प्रतीष्ठा, शक्ती व वैभवाचे प्रतीक असे एक विशाल सुवर्ण-सिंहासन होते!''.

त्या अपूर्व अन् अद्‌भुत सिंहासनाच्या शीर्षभागी हैहय वंशाची कुलदेवी गायत्री हिची प्रतिमा अंकित होती. देवीच्या चरणांखाली एक अुठावदार विशाल पद्म होते. त्याच्या केन्द्रभागी एक माणिक जडवले होते. देवीच्या मुकुटामधोमध जडवलेल्या हिऱ्यातून पांढरे स्वच्छ किरण परावर्तित होत होते. सिंहासनाच्या दोन्ही बाजूंना दोन सिंहाकृति होत्या. त्यांची तोंडे बन्द होती, परन्तु रजोगुणाची सारी शक्ति जिवन्तरूपात दाखवणाऱ्या अग्निपिंडांसदृश त्यांचे डोळे पाहून मात्र दर्शकांची हृदये धगधगत होती.

त्या अद्वितीय सिंहासनावर चढून बसण्यासाठी त्यात तीन ठिकाणी पायऱ्या बनलेल्या होत्या. प्रत्येक ठिकाणच्या पायऱ्यांच्या दोन्ही बाजूंस सोन्याच्या दोन स्त्री-प्रतिमा स्वागत-मुद्रेत झुकलेल्या होत्या. या प्रतिमांची कमनीयता अन् शिल्पांची सूक्ष्मता दोन्हीही

विशेष रूपाने पहाण्या योग्य होती.

सिंहासनाच्या सौन्दर्याची मनोमन प्रशंसा करत महाराज श्रीदत्तने कुलदेवीच्या प्रतिमेला हात जोडून नमस्कार केला व म्हटले, ''माते, आम्ही सर्व तुझीच अपत्यं आहोत. आपल्या कुलाचा दीपक अन् भावी सम्राट विजयदत्त याचा राज्याभिषेक याच सिंहासनावर व्हावा अन् आपली कृपा कवच बनून नेहमीच याच्या बरोबर राहील असा आशिर्वाद द्या.''

विजयदत्त आणि श्रीलेखा यांनीही कुलदेवीला नतमस्तक होअून प्रणाम केला. नंतर महाराज श्रीदत्त अधिकाऱ्यांना ते सिंहासन काळजीपूर्वक राजवाड्यात पोचवायची आज्ञा देअून सर्वांसह स्वतःही तेथून निघून गेले.

राजभवनात शिनिमुख नावाचा एक गुप्तहेर महाराजांची वाट पहात होता. शत्रूच्या

हालचालींबद्दल अद्यावत माहिती देत त्याने सांगितले की, मरालभूपती थोडीशी सेना घेऊन कालिन्दी राज्यातल्या अतिथी-भवनात तिथल्या राजकुमारीशी आपल्या कुमाराशी विवाह करण्यासाठी थांबला आहे. त्या दोघांना अचानक समजले की, राजकुमारी श्रीलेखा पुरुषवेशात तिथून पळून गेली आहे. त्यांची खात्री आहे, की ती आपल्याच राज्यात आलेली आहे. कालिन्दी राजालाही हीच शंका आहे.

मरालभूपतीने कालिन्दी नरेशकडे निरोप पाठवलाय की, जे झालं ते झालं, पण युद्धाच्या योजनेत मात्र कसलाही बदल होणार नाही अन् पूर्वनियोजित रणनीतीनुसार कौंडिन्यवर आक्रमण केलं जाईल. कालिन्दीनरेशनेही यासाठी आपली संमती दिली आहे.

चम्पक व कुन्द देशांचे सैन्य आतापर्यन्त आक्रमणासाठी आपल्या देशाकडे चालू लागले असेल. कालिन्दीचे सैन्य मरालच्या थोड्याशा सैन्याबरोबर ज्येष्ठ शुक्ल पंचमीच्या रात्री निघेल, आणि कालिन्दी नदीच्या किनारी तळ ठोकेल. अन् त्याच रात्री आपल्या देशावर हल्ला करील.

गुप्तहेराचे बोलणे ऐकून श्रीदत्त आपल्या पुत्राकडे पहात म्हणाला, "विजय, असं वाटतंय की, तुझे सासरे अजूनही शत्रुपक्षाला मिळालेले आहेत अन् कबुतराकडून पाठवलेला संदेश केवळ आपली दिशाभूल करण्यासाठीच पाठवला गेला होता.

हे ऐकून विजयदत्त विचारात पडला. नंतर म्हणाला, "असंही होऊ शकतं ना, कि शत्रूंच्या घेऱ्यात असल्यामुळे ते सध्या त्यांना साथ देण्याचं नाटक करत असतील?"

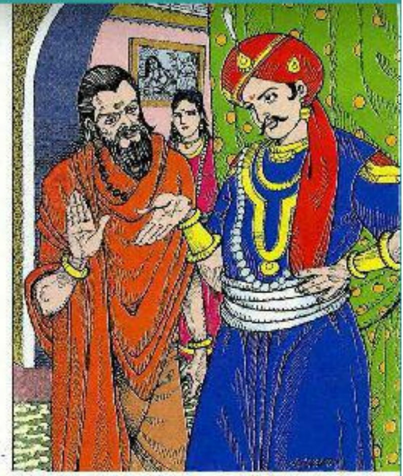
मुलाच्या बुद्धीची मनोमन प्रशंसा करत श्रीदत्त म्हणाला, "होय, तशीही शक्यता आहे. युद्धनीतिनुसार संकट समयी शत्रुशी मित्रवत् वागणं हीही एक राजनीतीची चाल आहे. तो जर शत्रुच्या बाजूने असता, तर कबुतराकडून आणखी एक संदेश त्याने पाठवला असता. काहीही असो, आपल्याला आपलं सैन्य युद्धासाठी तयार ठेवायलाच हवं अन् जय-पराजय परमेश्वरावर सोपवून आपल्याला युद्धाच्या ज्वाळेत उडी मारावी लागेल."

थोडे थांबून काहीशा चिन्तित मुद्रेने तो पुन्हा गुरु शिवानन्दना म्हणाला, "गुरुवर! गुप्तहेराच्या बोलण्यातून आपण परिस्थितीची गंभीरता जाणलीच असेल. आपण शत्रूंनी वेढले गेलो आहोत. आता कोणत्याही क्षणी आक्रमण होऊ शकेल. शत्रूच्या सैन्यबळासमोर आपली शक्ती नगण्य आहे. थोड्या वेळापूर्वी सुवर्ण-सिंहासन पाहून मला वाटलं होतं, की माझ्या पुत्रासारखा अशा दिव्य सिंहासनावर बसणारा दुसरा कोणी भाग्यशाली असूच शकणार नाही. पण आता मात्र परिस्थिती अनुकूल दिसत नाहीय."

तेंव्हाच शिनिमुख पुन्हा म्हणाला, "क्षमा असावी महाराज! आत्ताच दुसऱ्या एका गुप्तहेराकडून कळलंय की, माधवसेनने जेंव्हा चक्रभूपतीला राजकुमारी श्रीलेखाशी विवाह पक्का करण्यासाठी बोलावलं होतं, तेंव्हा त्यांनी ही गोष्ट आपल्या महाराणीपासून लपवली होती. महाराणींना चक्रभूपतीबरोबर श्रीलेखाचा विवाह मुळीच पसन्त नव्हता. पण त्यांनाही राजकुमारी महाराणीच्या मदतीने पळून जाण्यात सफल झाल्याचे नंतर कळले.

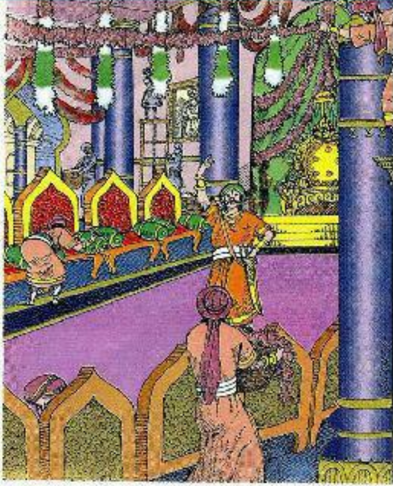
महाराणी अन् महाराज माधवसेन यांच्यात श्रीलेखावरून मतभेद झाल्यामुळे माधवसेन काहीसे अडचणीत पडले होते. आता आपण कोणचं तोंड घेऊन चक्रभूपतीसमोर जावे हेच त्यांना कळेना! ज्या राजाने आपला इतका मानमरातब केला, त्याच्याचसमोर कालिन्दीचं नाक कापलं गेलं! माधवसेनसाठी आता केवळ राज्याचीच प्रतिष्ठा पणाला लागलेली नव्हती, तर खुद्द सारं राज्यच धोक्यात आलेलं होतं."

माधवसेन जेंव्हा स्वतः काही निर्णय करू शकेना, तेंव्हा महाराणीच्या सल्ल्याने आपली रणनीतीच बदलली. पण ही गोष्ट त्याने मरालभूपती अन् चक्रभूपती यांच्यापासून लपवून ठेवली त्यांचे सैन्य मरालभूपतीबरोबर अवश्य जाईल, संधी मिळताच आपला पवित्रा बदलून ते कौंडिन्यला मिळेल. हा कालिन्दीच्या महालातला गुप्त संवाद आहे. तरीही महाराज, आपण सावधच रहावं!".

हे बोलणे ऐकून श्रीदत्त हसत विजयदत्तला म्हणाला, "तुझा आतला आवाज बरोबर निघाला रे! परमेश्वर अन् कुलदेवी खरोखरच आपल्यावर कृपादृष्टी ठेवून आहेत. या घोर संकटाच्या अंधारात आशेचा किरण स्पष्ट दिसतो आहे !

महाराजांची आशंका दूर करत राजगुरु शिवानन्द यांनीही त्यांना म्हटले, "मी स्वतः ही आपल्याला हे सांगू इच्छित होतो की ज्योतिषगणने प्रमाणे युवराजांवरील संकटाचा काळ आता निघून गेला आहे. कालपर्यंत त्यांचे प्राण संकटात होते. पण आता त्यांचे ग्रह इतके प्रबल आहेत की, शत्रू त्यांचे प्राण घेणं तर दूरच, पण शत्रूलाच आपल्या जिवासाठी पळापळ करावी लागेल. त्यामुळेच आता त्याचा राज्याभिषेक लवकरात लवकर व्हायला हवा. आणि महाराज म्हणून सेनेचं नेतृत्व त्यानंच

संभाळायला हवं. विजयश्री निश्चितच त्याच्या गळ्यात माळ घालील."

शिवानन्दांचे बोलणे ऐकून दोघेही काही वेळ गप्प राहिले.

विजयदत्त गप्प राहिलेला पाहून महाराजांना वाटले की, विजयदत्त शिवानन्दांशी सहमत आहे. त्याने पुन्हा हात जोडून नमस्कार करत गुरुदेवांना म्हटले, "ही सारी देवी गायत्रीची कृपा आहे. गेले काही दिवस इथे घडणाऱ्या घटना म्हणजे देवीचीच कृपा होय. मानव-प्रयासाने घडल्या नाहीत त्या. आपल्या बोलण्यावरून माझ्या असं लक्षात येतंय की माझ्या पुत्रावर कुलदेवीची असीम कृपा आहे. आपल्याला वाटत असेल, तसेच करा गुरुदेव!".

महाराजांच्या बोलण्यावर हर्ष प्रकट करत शिवानन्द म्हणाले, "फार अुत्तम महाराज! अशा भाग्यशाली पुत्राचे पिता म्हणून धन्य आहात आपण. मी युवराजांच्या सिंहासनारूढ होण्याचा मुहूर्तही काढला आहे. आजपासून बरोबर चार दिवसांनंतर ज्येष्ठ शुक्ल पंचमी शुक्रवारी पहाटे सूर्योदयानंतर दोन पळांनी त्या अनुपम वेळी याच्या राज्याभिषेकाची व्यवस्था करावी."

"शत्रुदलही त्याच मुहूर्तावर आक्रमणासाठी कूच करेल अन् इथे त्याच वेळी राज्याभिषेक साजरा होईल", विजयदत्तच्या तोंडून सहजगत्या शब्द बाहेर पडले.

महाराजांनी त्या मुहूर्तासाठी आपली संमती दिली. सर्वांचे असेच मत होते की राज्याभिषेकाचा अुत्सव सरळ, संक्षिप्त आणि अवडंबराशिवाय साजरा व्हावा.

राज्याभिषेक व युद्ध या दोन्हींची बरोबरच तयारी सुरू झाली. सुवर्णकार सिंहासन चमकवाच्या मागे लागले. अन् सैनिक आपापल्या तलवारींना धार करू लागले, अन् युद्धाच्या घड्यांची अुजळणी करू लागले.

चार दिवस जणू चार क्षणात निघून गेले असे भासले.

सभा-भवन फुलांच्या माळांनी सजवण्यात आले. विविध प्रकारच्या रत्नांनी व मोत्यांनी सिंहासन अधिकच कांतिमान बनवण्यात आले. सिंहासनासमोर जरा खालच्या भागात राजकर्मचाऱ्यांसाठी आसनांची व्यवस्था करण्यात आली. त्या मागे अुभे राहून आम प्रजा राज्याभिषेक समारंभ पाहू शकणार होती.

सिंहासनामागे वेदज्ञ पंडित अुच्च स्वरात वेदमंत्र म्हणू लागले. सर्वजण राज्याभिषेकासाठी ठरलेल्या शुभ मुहूर्ताची वाट पाहू लागले. इतक्यात शिवानन्दांचा संकेत मिळून विजयदत्त व श्रीलेखाने गुरु व पिताजींच्या चरणांना स्पर्श करून नमस्कार केला अन् सिंहासनाच्या पहिल्या पायरीवर पाय ठेवला, इतक्यात वर्षा ऋतूतील मेघगर्जनेप्रमाणे गंभीर पण मधुर आवाजात कोणीतरी घोषित केले, "विजयदत्त, थांब जरा!"

या गंभीर आवाजाने सर्वजण दचकले.

श्वास रोखून लोक पुढल्या घटनेची प्रतीक्षा करू लागले. महाराज श्रीदत्तचे मन आशंकित होअून अुठले. त्यांनी मनातल्या मनात कुलदेवीचे ध्यान केले. अन् अज्ञानवश आपल्या हातून अपराध घडला असेल, तर त्याबद्दल क्षमा मागितली. तेथील साऱ्या घटना एकाद्या अदृश्य जीवशक्तीद्वारा घडत असून ते स्वतः मात्र एकाद्या कठपुतळीप्रमाणे त्या शक्तीच्या इशाऱ्यावर नाचत आहेत-हे जाणणारी एकुलती एक व्यक्ती म्हणजे ते स्वतःच होते. पण त्या शक्तीशी संपर्क साधून तिचा संकल्प ओळखायला मात्र ते असमर्थ होते.

परन्तु त्यांचे गुरु शिवानन्द एक अुच्च कोटीचे मंत्रवेत्ता असल्यामुळे गुह्य जगताच्या शक्तींशी त्यांचा परिचय होता, इतकेच नव्हे, तर तिच्या कार्यप्रणालीत दखल देण्याची शक्तीही त्यांच्यात होती. महाराजाचा त्यांच्यावर पूर्ण भरंवसा होता.

जिचं संरक्षण गुह्य शक्ती करत आहेत अशी सुवर्णसिंहासनासारखी वस्तु गुरु शिवानन्दां मुळेच प्राप्त झाली होती. सर्व कार्य त्यांच्याच निदर्शनाखाली चालू होते. मग काय कारण असावं, कि ही बाधा...हा विचार मनात येअून त्यांचं शंकाकुल मन घाबरलं. त्यांनी प्रश्नात्मक दृष्टी शिवानन्दावर टाकली; जणू काही-आमचा काही अपराध घडला आहे का?-असंच त्यांना विचारायचं असावं.

विजयदत्त व श्रीलेखा यांची पावलं यन्त्रवत मागे सरली. जणू काही त्या दोघांनी राजगुरूंकडे पहात नजरेनेच विचारले-"आता आम्ही काय करावं गुरुदेव?"

क्रमशः

भारत-गाथा

एका महान् संस्कृतीचा शोध:
युगायुगांचा गौरवशाली इतिहास

३. गंगावतरण

"हे खरं आहे?" संदीप व चमेलीची आई जयश्री हिने आश्चर्याने विचारले. तिच्या आश्चर्यात काहीसा अुल्हासही होता.

"हे खरं आहे आई, पण प्रामाणिकपणे सांगायचं,तर या निबंधस्पर्धेत मी नव्हे, तर आजोबा पहिले आले आहेत". संदीपने सांगितले. "तीन विषय दिलेले होते:

भारतीय इतिहासातील तुम्हाला सर्वात अधिक आवडणारी व्यक्ती, भारतीय पुराणशास्त्रातील तुम्हाला सर्वात अधिक असडणारी व्यक्ती अन् सर्वांना माहीत आवडणारी तुम्हाला परिचित असणारी व्यक्ती. मी दुसरा विषय निवडला आणि नचिकेताबद्दल लिहिले. परीक्षकांना कहाणीची व्याख्या सर्वात अधिक आवडली. ऋषीने जेंव्हा नचिकेताला म्हटले की, "जा यमाकडे"; तेंव्हा त्यांनी शाप नव्हता दिला. अुलट आपल्या प्रतिभावन्त पुत्राला मृत्यूच्या रहस्यावर ध्यान केन्द्रित करायला अुकसवलं. नचिकेताचं तीन दिवस अन् तीन रात्री यमाच्या दारी वाट पहाण्याचा अर्थ असा-की नचिकेताने तेवढा काळ आपल्याच ध्यानात मृत्यूच्या रहस्याबद्दल विचार केला. नी या कहाणीची व्याख्या अशा प्रकारे केली."

"असं, तर अशी बात आहे संदीप! नचिकेताच्या गोष्टीचा. असा अर्थ आहे, हे मला नव्हतं माहीत!" जयश्री म्हणाली.

"सखोल ज्ञान असं गोष्टीरूपात प्रस्तुत केलं नाही; तर लोक ते विसरूनही जातात. त्याबरोबरच, अशा गोष्टी जर शेकडो, नव्हे हजारो वर्षंपर्यन्त ऐकल्या गेल्या, तर त्या अशासाठी की, त्यात सखोल ज्ञान लपलेलं आहे." आपल्या खोलीतून बाहेर येत आजोबा देवनाथांनी आपलं मत प्रदर्शित केलं.

"आजोबा! तुम्ही फिरायला चाललात का? मी पण सोबत येतो तुमच्या." सन्दीप अुत्साहाने म्हणाला.

"मी पण!" आनन्दाने अुड्या मारत ड्रॉईंगरूम बाहेर येत चमेली ओरडली.

तिघेही नदीकिनारी चालू लागले.

"आपण त्या नदीच्या किनाऱ्यावर रहातो, ती गंगेची एक शाखा आहे. गंगेला इतकं पवित्र का मानतात?" प्रो.देवनाथने विचारले.

चमेली पटकन् म्हणाली, "मला माहीत आहे! कारण गंगा ऋषिकेश, हरिद्वार, काशी अन् कित्येक पवित्र स्थानांवरून वहाते."

"हात् तेरे की! चमेली, याच्या बरोबर विरुद्धही होअू शकतं ना! ही शहरं अशासाठी पवित्र आहेत, की ती पवित्र गंगेच्या किनारी वसली आहेत!" संदीप अुत्तरला.

"जास्त स्मार्ट बनायचा प्रयत्न नको करूस!" चमेली त्याला रागावली.

"मला मुद्दाम प्रयत्न करायची गरज नाही. मी आहेच स्मार्ट! म्हणजे असं, की मी तुझ्यापेक्षा जास्त स्मार्ट आहे." संदीपने तिला चिडवले.

"हे सगळं सोडा रे मुलानो! खरोखर तुम्ही दोघंही स्मार्ट आहात, माझ्यापेक्षा जास्तच!" प्रोफेसर म्हणाले, "आपल्या किनारी वसलेल्या पवित्र स्थानांमुळे गंगा पवित्र नाहीय. अन् पवित्र नदीकिनारी वसल्यामुळेही ही स्थानं पवित्र नाहीत. दोन्ही पवित्र असण्याची निरनिराळी कारणं आहेत. आधी गंगा पवित्र असायचं कारण सांगा."

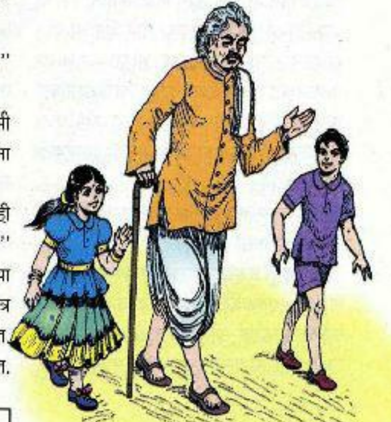
"तुम्हीच सांगा न प्लीज!" चमेली म्हणाली.

"चमेली, मी म्हटलं नाही, की मी या विषयात जाणू इच्छितो? आता याचं अुत्तर तुम्हा सर्वांनाच द्यायला हवं." आजोबांनी आठवण करून दिली.

"पण आम्हाला नाही माहीत!" संदीप बोलला.

"शोधायचा प्रयत्न कर. जितकं जाणशील, तितकं अुद्या सांग आम्हाला" आजोबा म्हणाले.

तरीही आजोबांनी मुलांना अगदीच निराश केलं नाही. कारण काही रोचक व ज्ञानवर्धक गोष्टी ऐकवण्यासाठीच त्यांनी मुलांना बरोबर आणले होते.

विश्वावसु

त्यांनी जगातल्या सर्वात लांब नद्यांबद्दल सांगितले- नील (नाईल) आणि ॲमेझॉन. आणि हेही सांगितले की, ॲमेझॉनच्या अुगमाचा शोध १९७१ मधे अमेरिकन शोधक लॉरेन मेल्नटायरने कसा केला.

"आपल्या सर्वात महान नद्यांबद्दल हे लोक इतके दिवस अनभिज्ञ कसे राहिले?" चमेलीने आश्चर्य व्यक्त केले.

"आपल्याला अनेक विषय माहीत नसतात. समस्या अशी, की माणूस अहंकारामुळे हे कबूल करत नाही. मानव येण्याच्या खूप आधीपासून निसर्ग पर अस्तित्वात होताच. अन् त्यांनी आपलं सामंजस्य प्रस्थापित केलं होतं. पण माणसाने परिणामांचा विचार न करताच पर्वत नष्ट केले, नद्यांच्या प्रवाहांशी खेळ केला. पण आपल्या पूर्वजांनी पर्वत व नद्यांना देव-देवतांच्या रूपात पाहिले होते. ऋषींना असा विश्वास होता की, या प्राकृतिक व गोचर वस्तूंच्या मागे अगोचर परंतु सचेतन संज्ञा अस्तित्वात आहेत. साधारण माणसांच्या 'हे देव-देवता आहेत' या विश्वासामागे एक फार मोठा आशय दडलेला होता. लोक पर्वत व नद्यांकडे आदरभावाने पहात असत". आजोबांनी सांगितले.

"पण त्यांचा दृष्टिकोन बदलला तरी कसा?" संदीपने जिज्ञासा दाखवली.

"माणूस हळूहळू जास्त अुपयोगितावादी बनत चालला. तात्कालिक किंवा ताबडतोब मिळणारा फायदाच त्याला महत्वाचा वाटत होता. त्याचा 'अहं' जपणारी प्रत्येक गोष्ट अशी अर्थपूर्ण होती. माणसात आज आपल्या भूतकालाबद्दल अवहेलना किंवा तिरस्काराचा भाव असून, भावी पिढ्यांबाबत तो बेपर्वा आहे. तो पर्यावरण प्रदूषित करत आहे. जुनी सुन्दर वनं वेगाने नष्ट करत चाललाय तो. अन् नद्या व अन्य प्राकृतिक साधनांचं शोषण करत चालला आहे." समजावून सांगत आजोबा बोलले.

तिघेही घरी परतले. संदीप अन् चमेलीचे चेहरे गंभीर होते. निसर्गाबाबत मानवाच्या अनैसर्गिक आचरणाबाबत आजोबांनी दर्शवलेच्या निराशाजनक चित्रणाबद्दल ते चिन्तित दिसत होते.

"पण मुलांनो! तुमची पिढी तुमच्या वडलांच्या आणि माझ्या पिढीपेक्षा अधिक बुद्धिमान होईल. पण एका भव्य अशा भविष्याच्या निर्मिती-साठी आपला भूतकाल जाणून घेणं फार आवश्यक आहे. अुद्या तुम्ही गंगेबाबत मला काही सांगाल अशी मला आशा आहे!

दुसऱ्या दिवशी संध्याकाळी संदीप व चमेली दोघेही आजोबांना त्यांच्या अभ्यास-खोलीत भेटताना फार प्रसन्न होते. दोघांनीही आपापाल्या परीने गंगेची कहाणी माहीत करून घेतली होती- संदीपने एका पुस्तकातून

अन् चमेलीने आपल्या एका शिक्षकाकडून. दोघांनी मिळून कहाणी सांगितली-

फार प्राचीन काळी एकदा सगर नावाचा एक राजा होता. त्याने अश्वमेध यज्ञ करायचे ठरवले. त्यासाठी एक अश्व सर्व राज्यांतून फिरवला जात असे. जगातल्या सर्व राज्यातून अश्व निरापद परत आला, तर राजा स्वतःला 'सार्वभौम' घोषित करत असे.

पण एक दिवस अश्व रहस्यमय पद्धतीने अदृश्य झाला. खूप शोधल्यानंतरही तो पृथ्वीवर कुठेच सापडला नाही, तेंव्हा राजाने आपल्या शंभर पुत्रांना त्याला शोधण्यासाठी पाताळात पाठवले. पाताळलोकात तो अश्व एका खांबाला बांधलेला होता. जवळच एक ऋषी तपस्येत लीन बसलेला होता. सगरपुत्रांनी ऋषीवर अश्वाच्या चोरीचा आरोप केला. ऋषीने क्रोधित होअून त्यांना आपल्या शापाने जाळून भस्म केले. ऋषी निर्दोष होते, हे सांगायची गरज नाहीच. इन्द्राने सगराची चेष्टा केली होती.

ऋषीचे नाव होते कपिल. त्याच्यात महान् अलौकिक शक्ति होत्या. शापातून मुक्त होण्यासाठी सगर काहीही करू शकला नाही अन् त्याचा अुत्तराधिकारी अन् त्याचा नातू अंशुमान किंवा अंशुमानचा पुत्र दिलीपही काही करायला समर्थ ठरले नाहीत.

दिलीपचा पुत्र भगीरथाने आपल्या पूर्वजांना या शापातून मुक्त करायचा पक्का निश्चय केला. त्याने खूप काळपर्यन्त तपस्या करून कपिल ऋषींना आपल्या पूर्वजांना पुनर्जीवित करायची विनवणी केली.

कपिल ऋषी युवराज भगीरथावर प्रसन्न झाले; परंतु भस्माच्या ढिगाऱ्यातून चौसष्ट हजार राजकुमारांना पुनर्जीवित करणं सोपं नव्हतं, तेव्हां अशक्य गोष्ट शक्य करायचा एकच मार्ग होता-

स्वर्गातील पवित्र नदी गंगा पृथ्वीवर आणून तिचा प्रवाह भस्मावरून प्रवाहित करणं.

त्यावेळी गंगा ब्रह्मदेवाच्या कमंडलूत होती, हिमालयावर ध्यानस्थ बसून भगीरथाने ब्रह्मदेवाला आवाहन केले अन् त्याला गंगा पृथ्वीवर प्रवाहित करण्याची विनन्ती केली. ब्रह्माने द्रवित होअून त्याची प्रार्थना स्वीकृत केली. पण त्या स्वर्गीय प्रवाहाचा आघात पृथ्वी कशी सहन करु शकेल ही एक नवी समस्या अुभी राहिली.

भगीरथाच्या विनन्तीवरून शिवाने पृथ्वीवर अुभे राहून गंगेचा शक्तिशाली प्रपात आपल्या जटांमधे आत्मसात करणं स्वीकृत केलं. गंगा सर्वप्रथम शिवाच्या मस्तकावर अुतरली. नंतर पर्वतश्रेणीच्या शिलांवरून अुड्या मारत सखल भूमीकडे वाहू लागली.

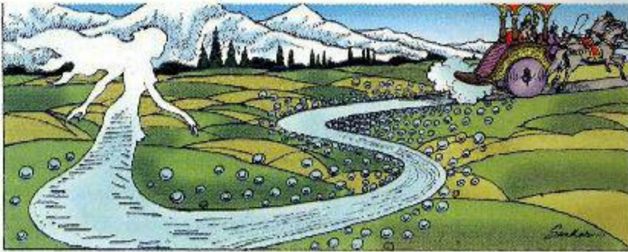
राजकुमार भगीरथाने शंख वाजवून तिच्या एका धारेला पाताळलोकाची दिशा दाखवली. त्याच्या पूर्वजांची रक्षा पवित्र प्रवाहावर तरंगू लागली अन् तत्काळ ते पुनर्जीवित होअून अुठले.

संदीप अन् चमेली कहाणीचा अुपसंहार करत बोलले, "गंगा अशासाठी पवित्र आहे, की ती स्वर्गातली नदी आहे, अन् तिने सगरपुत्रांना पुनर्जन्म प्रदान केला."

कहाणी सांगण्याच्या बहारदार पद्धतीबद्दल अभिनन्दन! गंगा अवतरणाचं आणखी एक आख्यान आहे. ते तितकंसं प्रचलित नाहीय, ते आपल्याला गंगेच्या पृथ्वीवर अवतरणापूर्वीच्या अन् गंगेच्या मूळ अुद्गमाबद्दल माहिती देतं, पण तोपर्यंत हेही लक्षात ठेवा की ही आख्यानं प्रतीकात्मक आहेत. गंगेच्या स्पर्शानं मृत माणसं पुनर्जीवित होण्याचा अर्थ असा आहे की स्वर्गाची कृपा मृत्यूचा अभिशाप नष्ट करते." आजोबा देवनाथ यांनी सांगितले.

"गंगेच्या अुद्गमाबद्दलचं आख्यान काय आहे आजोबा?" आणखी काही माहिती मिळवण्याच्या अुद्देशाने चमेलीने विचारले.

"पुन्हा कधीतरी सांगेन हं लाडूबाई!" प्रोफेसर बोलले.

चांगुलपणाचे फळ

वीरभद्रचे आईवडील त्याच्या लहानपणीच वारले. त्याचा आजोबा (मातामह) राघव याने आपल्या घरी आणून त्याचे पालनपोषण केले. आई वापांच्या प्रेमाला पारखा असल्याने आजोबांकडून त्याचे जरा जास्तच कोडकौतुक झाले. आजोबा त्याचा प्रत्येक हट्ट पुरा करत अन् आईसारखी त्याची काळजी घेत. थोडा मोठा झाल्यावरही त्यांनी त्याला कसलेही काम करायला सांगितले नाही. परिणामतः तो मनस्वी आणि आळशी झाला. शिक्षणात त्याने जराही आवड दर्शवली नाही. त्यामुळे तो अशिक्षितच राहिला.

राघव आपल्या अर्धा एकर जमिनीत तऱ्हेतऱ्हेचा भाजीपाला पैदा करी. त्याचे अुत्पन्न दोघांना आरामात खायलाप्यायला पुरेसे होई. राघव एकटाच दिवसभर शेतात खपे. मोठा झाल्यावरही वीरभद्र आजोबांना कसलीही मदत करत नसे.

वय झाल्यामुळे अन् म्हातारपणी जास्त कष्ट केल्यामुळे राघवची तब्येत बिघडू लागली. आता तो पहिल्यासारखी मेहनत करू शकत नसे. त्यामुळे हळूहळू त्याची प्राप्ती कमी होअू लागली अन् शेवटी घरात खायलाही काही अुरले नाही.

शेतात काम करण्याऐवजी वीरभद्र आता दुसऱ्यांकडून अुधार पैसे घेअू लागला. राघवचा चांगुलपणा पाहून सुरुवातीला गावचे सर्व लोक त्याला पैसे अुधार देत. पण नंतर वीरभद्रचा आळशीपणा पाहून लोकांनी त्याला मदद करणे बन्द केले.

प्राप्तीचं दुसरं कोणतंच साधन अुपलब्ध नसल्याचे पाहून वीरभद्र आपल्या बरोबरच्या वयाच्या लोकांना धमकावूनभीती दाखवून जबरदस्तीने त्यांच्याकडून पैसे घेअू लागला. लहानपणी पौष्टिक आहार भरपूर मिळाल्यामुळे त्याचे शरीर धट्टे कट्टे होते. आणि दोन-चार जणांना तो एकटा सहज लोळवू शके. त्यामुळे गावचे तरूण भिअून, तो जे मागेल, ते मुकाट्याने देत. न देणारांना तो पिटून काढत असे.

गावात अुगीचच रिकामटेकडं फिरणं अन् लोकांना धमकी देअून पैसे अुकळणं इतकंच त्याचं काम होतं. भूक लागली की कुठेही तो काही खात असे अन् रात्री धर्मशाळेत जाअून झोपत असे. त्याने आजोबांकडे जाणेही बन्द केले.

आजोबांना त्याच्या या अुद्योगांमुळे फार वाईट वाटले. त्याच्या लक्षात आले की, आपल्याच अवास्तव लाडाने नातू बिघडला आहे!

एका रात्री एक तरूण वीरभद्रला बडवून

लक्ष्मीप्रिया

काढण्यासाठी धर्मशाळेत आला. वीरभद्र त्यावेळी झोपलेला होता. तरूणाला पाहून एक कुत्रा भुंकायला लागला, अन् त्यामुळे वीरभद्र जागा झाला. त्याने तरुणाला ओळखले. वीरभद्रने एकदा त्याला मारझोड केली होती आणि त्याचाच बदला घेण्यासाठी तो आता आला होता! दोघांच्या भांडणामुळे धर्मशाळेतले लोक जागे झाले आणि त्यांनी दोघांना एकमेकांपासून दूर केले.

त्या दिवसापासून धर्मशाळेचा कुत्रा वीरभद्रचा जानी दोस्त बनला. वीरभद्र त्याच्यावर खूप प्रेम करू लागला. आणि त्याला खूप खायला घालू लागला. कुत्रा जाडजूड होऊन वाघासारखा दिसू लागला. वीरभद्र त्याला 'शेरू' म्हणून बोलावू लागला. हळूहळू वीरभद्रच्या सवयी जास्तीच बिघडू लागल्या. आता तो शेजारच्या गावी आठवड्याच्या बाजारात जाऊन दुकानदारांकडून पैसे वसूल करू लागला. जो देणार नाही, त्याच्यावर ओरडू लागे, मनात येईल ते बडबडे आणि मारपीटही करू लागे. गावचे काही रिकामटेकडे तरूण त्याचे नवीन दोस्त बनले अन् त्याच्या कामात मदत करू लागले. त्यामुळे लोक या प्रकाराला घाबरून मुकाट्याने पैसे देत असत. त्याचा शेरू कायम पडछायेप्रमाणे त्याच्या बरोबर राहून त्याचे रक्षण करत असे. हळूहळू त्याची प्राप्ती खूपच वाढली. आजोबांना तर तो जवळजवळ विसरलाच.

एक दिवस कुणाकडून तरी आजोबा फार आजारी असल्याचे कळल्यावरून तो त्यांना पहायला गेला. राघव त्याला मिठी मारत म्हणाला, "आता माझा काही भरंवसा नाही राहिला बाळा! केंव्हा प्राण उडून जातील कुणास ठाऊक! मला तुझीच काळजी लागून राहिलेली असते रे! काही काम धीम सुरु कर. अशा तऱ्हेनं आयुष्य कसं जाईल? आपलं शेत संभाळ. सारं आयुष्य सुखात जाईल बघ!"

"माझी काळजी नका करू आजोबा! आयुष्य कंठायला माझ्याजवळ भरपूर धन आहे." वीरभद्र हसत बोलला.

राघवला वीरभद्रच्या साऱ्या खोड्या माहीत होत्या. म्हणून त्याला समजावत तो म्हणाला, "अयोग्य पद्धतीनं कमावलेलं धन कधी वेळेवर कामी येत नाही. धन ही आयुष्याची खरी कमाई नव्हे बेटे! भलेपणानं जे धन मिळेल, तेच खरं धन. संकटात सापडलेल्या व्यक्तीला याच दोन वस्तु वाचवतात भलेपणा अन् भलेपणानं मिळवलेलं धन. तुझ्याजवळ जे धन आहे, ते तुला संकटातून वाचवण्याऐवजी तुला संकटात टाकेल. म्हणून त्यावर भरंवसा करू नकोस आणि या अंधारातून निघून भलेपणाच्या प्रकाशात ये."

राघव त्याला समजावत असतानाच वीरभद्र त्याचे बोलणे कानाबाहेर टाकून निघून निघून गेला.

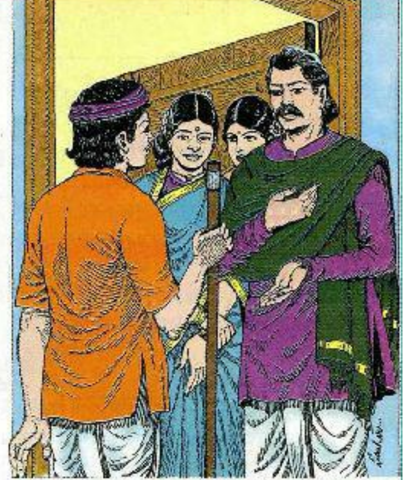
आजोबांचे बोलणे त्याला नीरस अन् कोरडे वाटले.

एक-दोन दिवसांनंतर शेजारगावच्या सिंह नावच्या तगड्या कुत्र्याने शेरूला फाडून फाडून मारून टाकले. त्यामुळे वीरसिंहच्या मनाला फार यातना झाल्या. त्या शोकात तो कितीतरी दिवस फार खराब अवस्थेत राहिला अन् त्याने काही खाल्ले-प्यायलेही नाही. त्याला असे वाटले की-आता आपला त्राता कोणीच उरला नाही. त्याला कुठे बाहेरही जावेसे वाटेना. त्यामुळे मन्दिरात तो भुकेला-तहानेला तसाच पडून राहिला.

राघवला जेंव्हा हे माहीत झालं, तेंव्हा तो नातवाला शोधत त्याच्याजवळ पोचला अन् त्याला समजावत म्हणाला, "हे बघ बेटे, जेवणखाण सोडून शरीराला त्रास देऊन काही लाभ नाही होणार. जेवण करून घे तू. आणि आपली अयोग्य कृत्यं सोडून दे. लोकांना सतावणं सोड. कित्येक गरीबांचे तळतळाट तुला मिळत आहेत. तुझा ज्याच्यावर इतका खूप भरंवसा होता, तो तुझा प्रिय शेरू मरून गेला. उद्या तुझ्या शरीराचीही अशीच अवस्था होईल. शरीरबळावर भरंवसा ठेवणं हे तितकंच मूर्खपणाचं आहे, जितकं अनुचित धनावर! भरंवशाची एकच वस्तु आहे, तो म्हणजे-भलेपणा! मी तुला वेळो वेळी हेच सांगत आलोय!

आता तरी जागा हो- सकाळी वाट चुकलेला माणूस संध्याकाळी बरोबर घरी परतला, तर त्याला 'चुकलेला' म्हणत नाहीत"

आजोबांच्या आग्रहावरून वीरभद्रने जेवण केले, पण पुढेही कित्येक दिवस तो घराबाहेर पडला नाही. त्याने आता आजोबांच्या बोलण्याचा गंभीरपणाने विचार करायला सुरुवात केली. त्याला त्यांच्या बोलण्यातले सत्य उमगू लागले. तो गप्प, मौन आणि गंभीर बनून घरातच बसून राहू लागला.

एक दिवस त्याचा शेजारी जगत, अंगात ताप असूनही संध्याकाळी आपल्या शेताकडे निघाला होता. त्याला रात्री तिथेच राहून पिकाची राखण करायची होती. त्याला ताप असल्यामुळे त्याची बायको अन् मुलगी शेतावर न जाण्याबद्दल विनवत होत्या, तरीही तो जाण्याबद्दल हट्ट करत होता. कारण अगदी तयार पीक कोणी कापून नेईल, अशी त्याला भीती वाटत होती.

वीरभद्र आपल्या दरवाजात बसून हे सगळं ऐकत अन् पहात होता. त्याला जगतची दया आली. त्याला अगदी मनापासून वाटले की ताप असताना त्याने शेतावर जाणं बरं नव्हे. त्याच्या अन्तरात्म्याने त्याला आवाज दिला की-तू याला मदत कर, याचा शेजारीच आहेस न तू?

"जगतकाका! तुम्ही विश्रान्ती घ्या. तुमच्या शेतावर आज मी जातो. आजारी आहात तुम्ही.मी चांगला ठणठणीत आहे." असे म्हणून वीरभद्र

जगतच्या शेतावर गेला.

जगतच्या मुलीने जेवण एका डब्यात घालून त्याला दिले.

वीरभद्रच्या स्वभावातलं हे परिवर्तन पाहून राघव अन् जगतला फार बरं वाटलं.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी उशीरापर्यन्तही वीरभद्र परत न आलेला पाहून राघव घाबरून धावत-पळत जगतच्या शेतावर गेला. तिथे शेताच्या एका कोपऱ्यात वीरभद्र अर्धमेल्या अवस्थेत पडलेला होता. नातवाला अशा अवस्थेत पाहून राघव जोराने किंचाळला! नंतर इतर लोकांच्या मदतीने तो वीरभद्रला घरी घेऊन आला.

जगतचा एक नातेवाईक त्याची मुलगी सुवर्चला हिच्याशी लग्न करून त्याची इस्टेट हडपू पहात होता. पण जगतला हे स्थळ पसन्त नव्हते. म्हणून त्या नातेवाईकाने जगतला मारून टाकून इस्टेट मिळवायचे ठरवले. जगत मेल्यावर बायकांकडून इस्टेट हडपणं कठीण नव्हे-असे त्याला वाटले. त्याला मारण्यासाठीच काही लोकांना बरोबर घेऊन तो शेतावर गेला. कारण त्याला माहीतच होते की शेताची राखण करायला तो तिथे झोपेल.

वीरभद्र अजून झोपला नव्हता, त्यामुळे त्याने त्या लोकांना तोंड दिले. नातेवाइकाला जेंव्हा कळलं, की हा जगत नसून दुसराच कोणी आहे, तेंव्हा ते त्याला बरीच मार-पीट करून परत गेले; त्याचा जीव नाही घेतला.

वीरभद्रच्या या त्यागाने त्याचे जीवनच बदलून टाकले. वीरभद्रच्या औषधपाण्याचा सारा खर्च जगतने च केला. सुवर्चलाने रात्रंदिवस त्याची सेवाशुश्रुषा केली. वीरभद्रच्या घृणा व भयाच्या जागी सर्वांना प्रेम व आदर वाटू लागला.

वीरभद्र पूर्ण बरा झाल्यावर एक दिवस राघव त्याला म्हणाला, "बाळा, जगत आपली मुलगी सुवर्चलाशी तुझ्या लग्नाबद्दल विचारायला आला होता. त्याबरोबर तो सात एकर जमीनही देणार आहे. मी तुझ्यातर्फे 'हो' म्हटलं आहे. तुला काही म्हणायचं आहे यावर?"

"होय आजोबा" "काय" घाबरून राघवने विचारले.

"इतकंच की-थोड्याशा चांगुलपणाचं इतकं मोठं फळ असू शकतं, असं मला माहीतच नव्हतं! तुम्ही बरोबरच सांगता आजोबा!" आजोबाने नातवाला मिठीच मारली!

वीरभद्रच्या डोळयातून झरझर अश्रू वहात होते. हुंदके देत तो म्हणाला, "सकाळी रस्ता चुकलेला माणूस संध्याकाळी घरी परत आला, तर त्याला 'रस्ता चुकलेला' तर म्हणत नाहीत नं आजोबा!"

काबेरीच्या किनारी - ६

मन्दिरे व दन्तकथा

वर्णन : जयंती महालिंगम चित्र : गौतम सेन

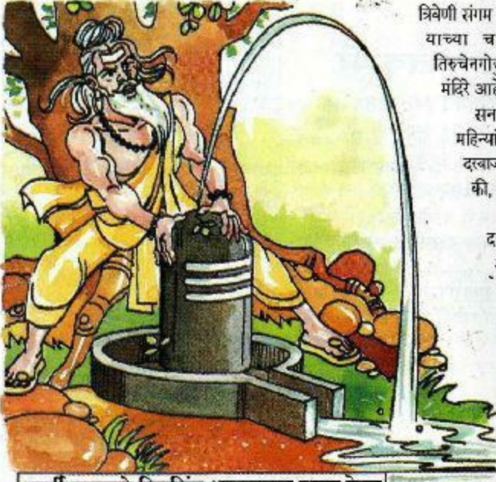
सेलमच्या अग्नेयेला एक कसबा आहे - भवानी. भवानी नदीवरून हे नाव पडले आहे. ही नदी केरळच्या वल्लुवनाडू पहाडांमधून निघते व तमिळनाडूमधे कोइमतूर व ईरोड जिल्ह्यांमधून एकूण २१७ कि.मी. वहाते. या नदीला सिरुवाणी, चित्तर, कुन्नूर, कुंदा आणि मोयार सारख्या कित्येक छोट्या नद्या येऊन मिळतात.

भवानी व कावेरी या नद्यांचा संगम हे मोठे पवित्र तीर्थस्थान आहे. अशी समजूत प्रचलित आहे की भवानी आणि कावेरीच्या संगमावर अमुदा नावाची एक अदृश्य भूगर्भीय नदीही त्यांना मिळते. स्थानिक पुराणानुसार कथा अशी की महर्षी पराशरने विष्णूकडून अमृतकलश घेऊन तो भवानी नदीत पुरून ठेवला होता, अशासाठी की तो पळवून नेऊ पहाणाऱ्या असुरांपासून वाचवता येईल. - काही काळानन्तर पराशरने येऊन पाहिले तो त्याचे शिवलिंगात रूपांतर झाले होते. पराशरने तो काढून घ्यायचा खूप प्रयत्न केला, पण ते तो उचलू शकले नाहीत. या प्रयत्नात लिंगातून पाण्याची धार फुटली. ती संगमावर अमुदा नदी या नावाने प्रसिद्ध झाली.

भवानीतील संगमेश्वर मंदिर तमिळनाडूत शैवांचे पवित्र स्थान आहे. हे स्थान दक्षिण प्रयाग, दक्षिण बदरी आणि

भवानीचे संगमेश्वर मन्दिर

महर्षी पराशरने शिवलिंग अुचलायचा प्रयत्न केला

त्रिवेणी संगम या नावांनीही प्रसिद्ध आहे. याच्या चार दिशांना शंखगिरि, तिरुचेनगोडु, पद्मगिरी व वेदगिरी ही मंदिरे आहेत.

सन १९०० च्या आरंभाच्या महिन्यांत मन्दिराच्या भिंतीत एक दरवाजा बनवला गेला - अशासाठी की, इंग्रज कलेक्टर एडमंड गॅरो याला बाहेरून भगवंताचे दर्शन घेता येईल. हा गोरा अधिकारी संगमाजवळच रहात असे. एकदा संगमात अचानक खूप मोठा पूर आला. त्यात त्याचा बंगला अन् त्या जवळ असणारा जुना किल्ला जलमग्न झाला. पण त्या पुरातून हा गोरा अधिकारी दैवयोगाने बाचला; कारण पूर येण्यापूर्वीच बरोबर त्याने बंगला रिकामा केला होता. असे बोलले जाते की, भगवती वेदनायकी देवीने पूर येणार असल्याची चेतावणी स्वप्नात आधीच दिली होती. कलेक्टर गॅरोने देवीचे अुपकार मानून मंदिराला, हस्तिदन्ताची एक पालखी अन् काही जडजवाहीर भेट दिले.

भवानीपासून पुढे दक्षिणेला ईरोड शहर वसले आहे. कावेरीतून काढलेल्या पेरुम्पालयम आणि कलिंगरायन नावाच्या दोन कालव्यांचा इथे अुल्लेख करता येईल. ते तमिळमधे 'ओदई' नावाने प्रसिद्ध आहेत. एका प्रचलित दंतकथेनुसार या स्थानाचे नाव तमिळमधले दोन 'ईर' व 'ओडु' हे शब्द जोडून बनले आहे. याचा अर्थ आहे - ओली खोपडी. देवीभागवतमधे दक्ष प्रजापतीने यज्ञ केल्याबद्दलचा अुल्लेख आहे. या यज्ञात सम्मिलित होण्यासाठी दक्ष प्रजापतीने आपला जावई 'भगवान शिव' याला आमन्त्रण दिले नाही. परन्तु दक्ष प्रजापतीची कन्या दाक्षायणी किंवा पार्वती ही मात्र न बोलावताच तेथे पोचली. तिच्या आई-बापांनी तिची अुपेक्षा केल्यामुळे दुःखी होअून तिने यज्ञकुंडात अुडी मारली. ही बातमी कळल्यावर शिवाला फारच राग आला अन् त्याने आपल्या जटांपासून वीरभद्र आणि भद्रकाली नावाचे दोन गण निर्माण केले. हे दोघे यज्ञशाळेत पोचले. त्यांनी दक्ष व त्याच्या अनुचरांना मारून यज्ञकुंडात फेकले आणि त्यांची हाडे व कवट्या कावेरीत टाकल्या तिथे त्या कायम ओल्याच रहातात.

ईरोडच्या अग्नेयेकडे पश्चिमघाटातून नोय्याल नावाची एक पावसाळी नदी अुगम पावते. ती कोइमतूर अन् तिरुप्पूर शहरातून वाहत जाअून कावेरीला मिळते.

कोइमतूर हे तमिळनाडूचे दोन नंबरचे मोठे शहर आहे. इथे ३००० कारखाने अन् कापडाच्या गिरण्या आहेत. त्यामुळे याला दक्षिण भारताचे मँचेस्टर असे म्हणतात. कोइमतूर 'कोवै' या नावानेही प्रसिद्ध आहे. इथून ७ कि.मी. अंतरावर नोय्याल नदीच्या किनाऱ्यावर शिवाचे पेरूर पट्टीश्वरस्वामी हे मंदिर आहे. याच्या कनकसभा नावाच्या

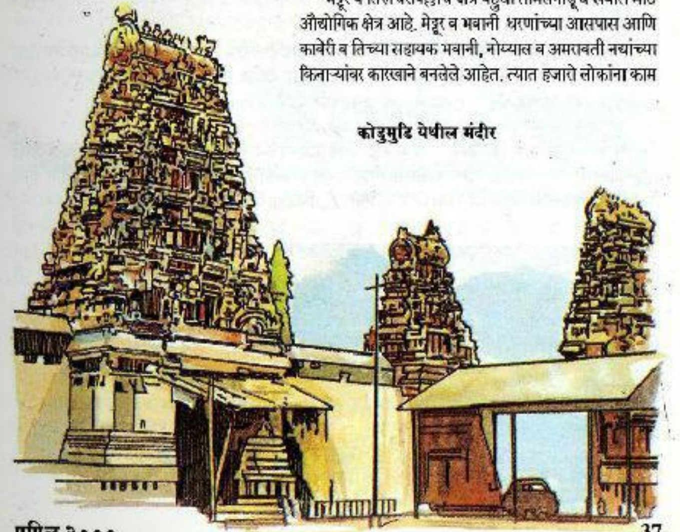
मंडपात फारच कलात्मक मूर्ती बनवलेल्या आहेत. असे म्हटले जाते की, हे मंदिर इ.स.पू. पहिल्या शतकात बांधले गेले. अन् गाभाऱ्यातल्या मूर्ती चोल राजा करिकालनने बनवून घेतल्या होत्या.

करूरमधे अमरावती नावाची तिसरी एक अुपनदी कावेरीला मिळते. २०० कि.मी. लांबीची ही नदी कोइमतूर जिल्ह्यातल्या अण्णामले पहाडांमधून अुगम पावते. हिच्यावर बनलेल्या धरणांमधे इतके पाणी अुपलब्ध होते की, या जिल्ह्याच्या ५ लाख एकर जमिनीला यातून पाणीपुरवठा होतो. संगमातून काढलेल्या अुय्यकोंडन कालव्यातून तिरुचिरापल्ली शहरालाही पाणी पुरवले जाते.

कावेरी व अमरावती नद्या या चेर, चोल आणि पांड्य राज्यांच्या नैसर्गिक सीमा बनल्या. या तीन राज्यांचे शासक कोणतीही महत्वाची बोलणी करण्यापूर्वी संगमावर बनलेल्या मंदिरात जाअून चेल्लांडिअम्मन देवीचं दर्शन नक्कीच घेत असत. इथेच अगस्ती ऋषींचे मंदिर आहे. लोकांना नदीपार करून नेणारे नावाडी आपल्या मिळकतीचा काही भाग आजही मंदिरात दान करतात. जवळच नेरूरमधे कांचीचे आचार्य परमशिवेंद्र सरस्वती यांचे शिष्य संत-संगीतकार सदाशिव ब्रह्मेन्द्र यांची समाधी आहे. त्यांच्या बाबतीतल्या एका घटनेचा इथे अुल्लेख केला जातो. एकदा ते कावेरीकिनारी कोडुमुडी जवळ ध्यानस्थ बसले असता अचानक पूर येअुन नदीचे किनारे पाण्याखाली बुडाले आणि हे स्वामीजी रेतीत रुतले. त्यांना जेंव्हा रेतीतून काढले, तेंव्हा त्यांनी मोठ्या शांतपणे अंगावरची रेती झाडून टाकली अन् चालू लागले. जसं काही काहीच घडलं नाही. असे म्हटले जाते की तिरुवय्यारुमधे कावेरीच्या प्रवाहातून त्यागराजच्या गीतांचे स्वर अुमटतात. त्याचप्रमाणे नेरूरमधे कावेरीच्या प्रवाहातून सदाशिव ब्रह्मेन्द्र यांच्या गीतांचा मधुर नाद अैकू येतो.

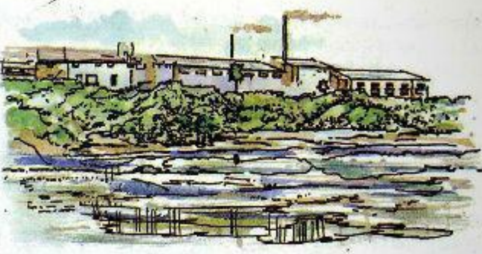
नदी-प्रदूषण

मेट्टूर व तिरुचिरापल्लीचे क्षेत्र बहुधा तमिलनाडूचे सर्वात मोठे औद्योगिक क्षेत्र आहे. मेट्टूर व भवानी धरणांच्या आसपास आणि कावेरी व तिच्या सहायक भवानी, नोय्याल व अमरावती नद्यांच्या किनाऱ्यांवर कारखाने बनलेले आहेत. त्यात हजारो लोकांना काम

कोडुमुडि येथील मंदीर

मिळालं आहे अन् आर्थिक लाभ झालेला आहे. पण कारखान्यांचा नद्यांवर फार वाईट परिणाम झालेला आहे. त्या जवळजवळ 'घाणेरडे नाले' बनल्या आहेत. मेट्टूर भवानी, ईरोड, कोइमतूर आणि तिरुप्पूर इ. शहरांचा मैला आणि कारखान्यांचा औद्योगिक कचरा दररोज कावेरी व तिच्या अुपनद्यांमधे सोडला जातो. त्यामुळे नदी-किनाऱ्यांवरील पिके व लोकांच्या आरोग्यावर फारच अनिष्ट परिणाम होत आहे.

तिरुप्पूर जवळ नोय्यालचे प्रदूषित जल-क्षेत्र

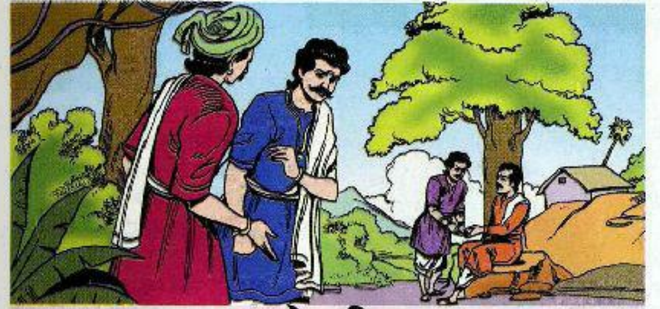
भवानी नदीच्या किनाऱ्यावर असणाऱ्या कारखान्यांमधून आलेला कचरा इतका विषारी असतो की, शेंगदाणा, धान्ये आणि अुसाचे पीक फारच घटले आहे. एक काळ असा होता की तेंव्हा कारखान्यांच्या पुढे नदीच्या खालच्या प्रवाहावर बनलेल्या भवानी सागर धरणात भरपूर प्रमाणात मासे पकडले जात असत. पण आता या प्रदूषणामुळे माशांच्या काही जाती अजिबात नाहीशाच झाल्या आहेत. या पाण्याचा अुपयोग करणाऱ्या लोकांना फुप्फुसे व आतड्याचे रोग झाले आहेत.

परंतु अजूनही आशेचे किरण बाकी आहेत. १९९३ मधे भवानी नदीचे प्रदूषण थांबवण्यासाठी आंदोलन सुरू झाले. आणि आता न्यायालयांनी कारखानदारांना आज्ञा दिल्या आहेत. की, त्यांनी कचरा साफ करण्यासाठी कचराशुद्धीकरण प्लांट्स् लावून घ्यावीत. न केल्यास कारखाने बंद केले जातील.

प्रदूषणामुळे नोय्यालला 'काळी नदी' म्हटले जात आहे. कारण केवळ ९७३ कि.मी. लांबीची ही नदी तिरुप्पूरच्या कपडारंगण व धुलाईच्या जवळजवळ ८०० युनिट्स् आणि कोइमतूरच्या कारखान्यातून निघणाऱ्या कचऱ्याने अगदी तुडुंब भरलेली आहे. नोय्याल नदीवर बनलेल्या ओरतपालयम धरणाची निर्मिती १९९२ मधे पूर्ण झाली होती आणि आशा केली गेली होती की, नोय्यालच्या किनाऱ्यावरील ५% जमिनीला पाणीपुरवठा केला जाअू शकेल. परन्तु तिरुप्पूर ते करूर पर्यंतचे शेतकरी आता नदीचे पाणी शेतांना देत नाहीत, कारण आता हे पाणी अुपयोगाच्या लायकीचे राहिले नाही. न्यायालयांनी जनहिताच्या दृष्टीने नुकताच एक निर्णय दिला आहे. निर्यातीद्वारा दरवर्षी २००० करोड रुपये कमवणाऱ्या तिरुप्पूरच्या कारखानदारांना सांगितले आहे, की नदी व धरणाचे पाणी अन् तळ साफ करावे. याबरोबरच असाही आदेश दिला आहे की १९९८ पर्यन्त सर्वांनी मिळून एक कचराशुद्धीकरण यन्त्र बसावे.

ईरोडजवळ कारखान्यांचा सारा कचरा कावेरीत सोडला जातो

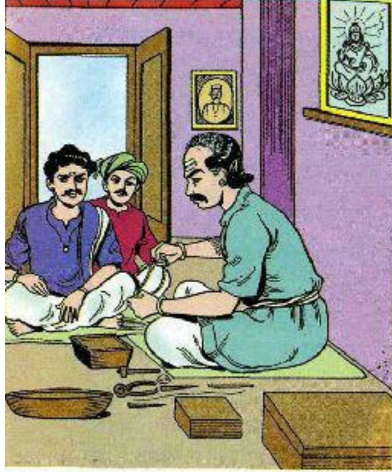
शरणचे बुद्धिबळ

शरण व शाम दोघे घनिष्ट मित्र होते. दोघे एकाच गावात रहात असत. दोघं आपापली कामं मिळून करत. परन्तु शरणचं काम अन् बुद्धी यांची सर्वत्र प्रशंसा होई, आणि शामला मूर्ख अन् कुचकामी मानले जाई. शामला याचं फार वाईट वाटे. शरण बहुतेक वेळा त्याची समजूत घालत म्हणे, "तू दुसऱ्यांच्या बोलण्याकडे लक्षच देअू नकोस. कारण लोकांना सर्वच गोष्टीत काही ना काही बडबडायची सवय असते. तू स्वतः आपल्या कामावर समाधानी असशील, आपलं काम सचोटीपणानं केलं असशील, तर दुःखी व्हायचं काही कारणच नाही तुला. तू स्वतःला काय समजतोस, तेच महत्वाचं! लोक काय म्हणतात ते नव्हे, समजलं?"

एक दिवस दोघं मिळून आपापल्या बायकोसाठी सोन्याच्या बांगड्या खरीदण्यासाठी शहराकडे निघाले. थोडे अंतर गेल्यावर एका झाडाखाली बसलेले दोन प्रवासी दिसले. ते अुंच आवाजात वाद-विवाद करत होते. आपसात ते भांडत असावेत असे दिसत होते. दोन्ही मित्रांनी त्यांच्याजवळ जाअून भांडणाचे कारण विचारले. दोघांपैकी एकाची अंगावरची वस्त्रे मूल्यवान होती. तो आपली कहाणी सांगत म्हणाला, "मी व्यापारी आहे. व्यापारात मी कोट्यवधी रुपये मिळवले. मला दोन मुली आहेत अन् त्या दोघीही एका विचित्र रोगानं पछाडलेल्या आहेत. त्यांना काय रोग आहे, हे कुठल्याही वैद्य-हकीमाला कळू शकलं नाहीय. शेवटी निराश होअून मी त्यांना एका साधू महात्म्याकडे घेअून गेलो. त्यांनी दोघींना पाहून म्हटले की, या तुझ्या पापांची शिक्षा भोगत आहेत. त्यांच्या साठी रोज सोन्याच्या दोन-दोन बांगड्या बनवून रोज नव्या-नव्या ठिकाणी जाअून अर्ध्या किंमतीला विकत जा. असे करण्याने दहा दिवसात त्या पूर्ण बऱ्या होतील.

त्या साधूबाबाच्या आज्ञेनुसार मी बांगड्या विकायला इथे बसलोय. हा दुसरा माणूस सोनार आहे. याने बांगड्या पारखून पाहिल्या अन् जेंव्हा त्याचा पक्का विश्वास बसला, की या शुद्ध सोन्याच्याच आहेत, तेंव्हा तो स्वतःच विकत घेअू म्हणतोय. पण याच्याजवळ पुरेसे पैसे नाहीयत.

श्रुती तांबे

फक्त तीनशे रुपये आहेत, अन् बांगड्या आहेत पाचशेच्या. बाकीचे पैसे तो आपल्या गावी जाऊन द्यायला तयार आहे. पण याचं गाव माझ्या वाटेच्या विरुद्ध दिशेला आहे. अन् मला तर लवकर आपल्या गावी पोचायचं आहे.

बाकी दोनशे रुपयांसाठी मी याच्या गावी जायला तयार नसलो, तर तो आपली सोन्याची अंगठी द्यायला तयार आहे. पण याची अंगठी शुद्ध सोन्याची आहे की नाही, हे मला कसं समजणार? हा स्वतः सोनार असल्यानं माझ्या बांगड्या खऱ्या सोन्याच्या आहेत हे त्यानं पाहून ठेवलंय.

मी यासाठीच आपल्या बांगड्या याला विकू इच्छित नाही. पण हा तर हट्टाला पेटला आहे. आमचं भांडण हेच.

शरण यावर काही बोलणार, इतक्यात त्याला मधेच थांबवत सोनार म्हणाला, "आमच्या दोघांच्या मधे तिसऱ्यानं हस्तक्षेप करायचं कारण नाही. सौदा आम्हा दोघात होत आहे. आम्ही आपसात काय ते ठरवून घेऊ."

"पण आम्ही दोघंही सोन्याच्या बांगड्यांसाठीच शहरात चाललो आहोत. आमचं काम इथेच होऊन गेलं, तर शहरापर्यंत हेलपाटा कशाला? आम्ही तर पूर्ण रक्कमही द्यायला तयार आहोत." शरण दोघांना उद्देशून बोलला.

सोनार पुन्हा म्हणाला, "पहिलं गिऱ्हाइक तर मीच आहे. या सौद्यावर पहिला माझाच हक्क आहे. किंमत तर मी ही द्यायला तयार आहेना! भीक तर नाही मागत ना? बाकीच्या दोनशेंच्या बदल्यात अंगठी तरी घ्या, नाहीतर माझ्या गावी येऊन रोख पैसे घ्या."

नाराज होऊन व्यापारी सोनाराला म्हणाला, "सांगितलं ना एकदा, कि मी बांगड्या तुला विकणारच नाही!"

सोनाराला व्यापाऱ्याने दिलेल्या रोखठोक उत्तराने शरण व शाम फारच खूष झाले. पाचशे रुपये देऊन त्यांनी बांगड्या खरीदल्या. आपल्या भाग्यानेच आपल्याला खऱ्या सोन्याच्या बांगड्या अर्ध्या किंमतीत मिळाल्याच्या खुशीत होते ते. त्यांना सोन्याच्या खरेपणाबद्दल जराही शंका नव्हती. तरीही गावी पोचल्याबरोबर त्यांनी त्या सोनाराला दाखवल्या.

गावच्या सोनाराने प्रथम बांगड्या नीट पारखल्या आणि तो म्हणाला, "या नकली सोन्याच्या आहेत. एक बांगडी पंचवीस रुपयापेक्षा अधिक किंमतीची नव्हे, तुम्ही लोकांनी जास्त किंमत तर नाही दिलीत ना?"

"नाही, फार काही जास्त नाही दिले. थोडेसे अधिक मात्र दिलेत." खरी गोष्ट लपवत शरण उत्तरला. अन् आपापल्या बांगड्या घेऊन दोघेही घरी गेले.

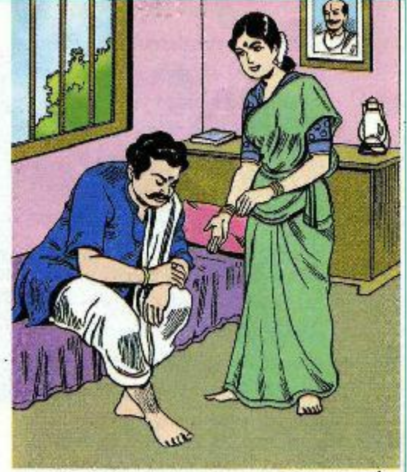
घरी आल्यावर शरणने सगळी हकीकत बायकोला सांगितली. पण बायकोला शरणच्या या कामात फारशी चूक वाटली नाही. उलट तिने त्याच्या बुद्धिमत्तेची प्रशंसाच केली. ती म्हणाली, "या बांगड्या खऱ्या सोन्याच्या असत्या, अन् तुम्ही त्या घेतल्या नसत्या, तर एक सुवर्णसंधीच घालवली असती ना! बुद्धिमान माणूस अशी संधी कधीच सोडणार नाही. तुम्ही खरंच फार बुद्धिमान आहात, पण भाग्यासमोर अक्कलवन्ताचं काहीच चालत नाही. अन् भाग्यानं साथ दिली तर मोठमोठी कारस्थानंही विफल होतात. तुम्ही असंच समजा की भाग्य आपल्या बाजूनं नाहीय. पण तुम्ही जे केलंत, ते प्रत्येक अक्कलवन्तानं करावं असंच होतं. तेंव्हा तुम्हाला चिन्ता करायचं काहीच कारण नाही."

त्यावेळी शामही शरणच्या जवळच होता आणि त्याच्या बायकोचे बोलणेही ऐकत होता. ते सर्व ऐकून शामलाही सान्त्वना अन् शांती मिळाली.

त्यानेही घरी जाऊन आपल्या बायकोला सर्व काही सांगितले. पण त्याची बायको त्याला फटकारत म्हणाली, "मला माहीतच होतं की तुम्ही फसवले जाल. तुम्हाला तर कोणीही सहज मूर्ख बनवू शकतं, मूर्ख तर आहातच ना! मी बरोबर आले असते, तर बरं झालं असतं. चुकलंच माझं ते."

थोडा वेळ गप्प राहून नवऱ्याला रागावत ती म्हणाली, "तुम्ही विश्वासच कसा ठेवलात, की तो खरं सोनं अर्ध्या किंमतीत देईल? मला तर यात बरंच मोठं कारस्थान असावंसं दिसतंय. अन् असंही असू शकतंय की त्यात शरणचाही हात असावा."

शाम आपल्या दुर्भाग्याबद्दल फार दुःखी होऊन विचार करत होता की शरण किती भाग्यशाली आहे! तोही तर फसवला गेला, पण त्याच्या बायकोने

तरीही त्याच्या बुद्धीची तारीफच केली. माझ्या बायकोनंही त्याला मूर्ख नहीं मानलं, उलट असंही म्हटलं की, या कारस्थानात त्याचाही हात असू शकेल; म्हणजेच, तो इतका हुशार आहे! शाम आता आपल्या भाग्याला दोष देत, लहान मुलाप्रमाणे मुसमुसून रडू लागला.

तिकडे शरणही आपल्या घरात एकान्तात बसून विचार करत होता. तो आपल्या भाग्याला नव्हे, तर आपल्या बुद्धीला दोष देत होता, कि कसं काय आपण एका अनोळखी माणसाकडून इतक्या सहजपणे फसवले गेलो! तरीही आपली बायको आपल्याला मूर्ख नव्हे, तर बुद्धिमानच म्हटते. त्याने निश्चय केला की खरोखरच आपण आपली बुद्धिमानी सिद्ध करायची अन् आपली घालवलेली रक्कम परत मिळवायची.

खूप विचार केल्यानन्तर त्याला एक गोष्ट

आठवली. गावात काळूशिवाय आणखी कोणालाच माहीत नव्हते, की आपण शामसह सोन्याच्या बांगड्या घ्यायला शहरात जात आहोत. काही दिवसांपूर्वी काळू आपल्या मुलीच्या लग्नासाठी सोनं घ्यायला शहरात गेला होता, म्हणूनच आपण व शामने शहरात जातेवेळी त्याला-खरं सोनं कुठे मिळतं-याबद्दल विचारले होते. त्या ठकांजवळही बरोबर चारच बांगड्या होत्या. असंही असू शकेल की, काळू, बांगड्यांसाठी आमचं शहराकडे जाणं अन् ठगांचं खोटं भांडण-ही सर्व एकाच नाटकाची दृश्ये असतील!

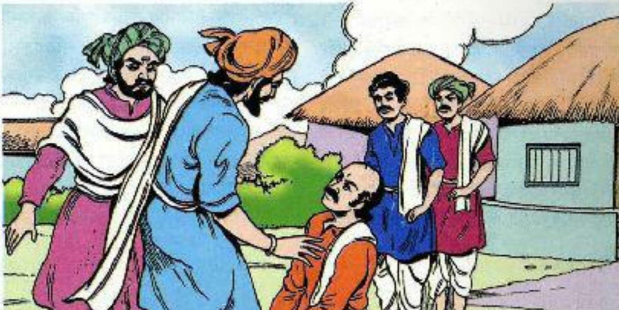
तावडतोब अुठून वेगाने ग्रामपंचायतीच्या प्रधानाकडे जाअून त्याने सर्व गोष्टी सविस्तर सांगितल्या. प्रधानाला काळूची काळी कृत्ये माहीत होती, पण काही पुरावा नव्हता जवळ. तो तर अशा संधीची वाटच पहात होता. त्याने शरणच्या संशयाला अनुमोदन दिलं अन् खरी गोष्ट शोधायचं आश्वासन देअून पाठवून दिले.

प्रधानाने काळूच्या हालचालींवर नजर ठेवण्यासाठी दोन हेर त्याच्या मागे लावले. ते वेशांतर करून त्याच्यावर नजर ठेवू लागले.

त्याच दिवशी, रात्रीच्या वेळी काळू शेजारच्या गावी आपल्या भागीदार-ठकांकडून आपल्या हिश्याची रक्कम वसूल करायला गेला. पंचायत-प्रधानाच्या हेरांनी तिथेच त्याला अन् त्याच्या टोळीला रंगल्या हातीच पकडले. त्यांनी कबूल केले की शरण व शामला नकली सोन्याच्या बांगड्या त्यांनीच विकल्या होत्या. त्या दोघांना आपले पैसे परतही मिळाले.

शामने बायकोला ही खुषखबर सांगितली. त्याने असेही सांगितले की शरण आपल्या बायकोच्या प्रोत्साहनानेच हे सर्व करण्यात सफल झाला. पण त्याची बायको मात्र आपला दृष्टिकोणच बरोबर असल्याचं सांगत म्हणाली, "शरणच्या बायकोनं त्याच्या बुद्धीची खूप प्रशंसा केली, त्यामुळेच त्यानं बुद्धी आणखी तीक्ष्ण बनवायचा प्रयत्न केला. मी कडू बोलले, पण त्याचा काहीच लाभ नाही झाला. अुलट कोपऱ्यात बसून तुम्ही आपल्या भाग्याला दोष दिलात. असं वाटतंय की तुम्हाला कधीच अक्कल येणार नाही."

पण, यावेळी शाम बायकोवर नाराजही झाला नाही अन् दुःखीही झाला नाही. पण त्याला असे पटले की, बायको बरोबरच बोलली. आपल्याला अजून बरंच काही शिकायला हवंय. बायकोच्या धुत्काराात आज त्याला प्रेरणेचा किरण सापडला - काही शिकण्याची प्रेरणा.

तोंडाची कारवाई

खूप पूर्वीची गोष्ट आहे. एका राजाचा एक फार बुद्धिमान आणि अनुभवी मन्त्री होता. राजाने त्याच्यापेक्षा अधिक बुद्धिमान मन्त्री कुठेच पाहिला नव्हता.

एक दिवस मन्त्र्याने राजाला सांगितले की आता आपला निवृत्त होण्याचा दिवस जवळ आला आहे. आपले आयुष्याचे शेवटचे दिवस आरामात काढायचा आपला विचार आहे.

मन्त्र्याला तीन तरूण पुत्र होते अन् तिघेही सारखेच प्रतिभाशाली आणि कर्तव्यनिष्ठ होते.

"तुम्हाला निवृत्त व्हायचेच असेल, तर मित्रा, मला तुमच्या तीन पुत्रांपैकी कोणाही एकाला आपला अुत्तराधिकारी म्हणून निवडू द्या. मला वाटतं की, तुमचा थोरला मुलगा ठीक होईल नं? तुमचा काय विचार आहे?" राजा मन्त्र्याला म्हणाला.

"महाराज! आपली आपल्या मन्त्र्याकडून काय अपेक्षा आहे, यावर हे अवलंबून आहे. आपल्याला जर निर्भीड अन् दुस्साहसी माणूस हवा असेल, तर माझा ज्येष्ठ पुत्र नक्कीच फार अुपयोगाचा असेल. आपल्याला या पदावर खूप चतुर अन् बुद्धिमान माणूस हवा असेल, तर माझा मधला पुत्र योग्य निवड होईल अन् जर एक सत्यनिष्ठ व्यक्ती हवी असेल, तर त्यासाठी सर्वथा योग्य, माझा धाकटा पुत्रच असेल" मन्त्री अुत्तरला.

आपल्या मुलांच्या स्वभावाविषयी इतकं सुनिश्चित विश्वासानं तुम्ही कसं म्हणू शकता? त्यांच्या विषयातलं तुमचं मत बरोबर आहे, असं पुराव्यानं सिद्ध करू शकाल?" राजाने प्रश्न केला.

"करू शकेन, महाराज!" मन्त्री आत्मविश्वासानं म्हणाला.

राजा अुत्सुकतेनं म्हणाला, "खरंच! तुम्ही सिद्ध करावं अशी इच्छा आहे माझी!"

"छान महाराज!" थोडा वेळ थबकून मन्त्री म्हणाला, "मी तिघांनाही एक आज्ञा देईन.

पाहूया, या तिघांपैकी प्रत्येकजण तिची कशी अंमलबजावणी करतो ते!"

नंतर याने तीन्ही मुलांना एका खोलीत बोलावले. राजा एक गुप्त झरोक्यातून त्यांना पहात होता.

मंत्री सिंह-गर्जने प्रमाणे गंभीर आवाजात म्हणाला, "ऐका पुत्रांनो! राजबागेच्या मध्यावर एक खास प्रकारच्या गुलाबाचं रोप आहे. त्याची फुलं तोडायला मनाई आहे. पकडला गेलात, तर शिक्षेतून वाचण्यासाठी तुम्ही फक्त आपल्या तोंडाचा अुपयोग करू शकता. होय, फक्त आपल्या तोंडाचा! समजलं?"

संध्याकाळची वेळ होती. मुलांनी पित्याच्या पावलांना स्पर्शून नमस्कार केला अन् निरोप घेतला. बागेत घुसून ते लपत-छपत त्या रोपाजवळ पोचले. पण त्यांनी फुलं तोडताच सावध पहारेकऱ्यांनी त्यांना पकडले.

थोरल्या मुलाने ताबडतोब आपल्या तोंडाने गगनभेदी आरोळी ठोकली. अन् पहारेकऱ्याच्या हाताला चावण्यासाठी आपले तोंड अुघडले. भ्यायलेल्या पहारेकऱ्याची पकड यामुळे ढिली होताच तो मुलगा पळून जाण्यात सफल झाला!

मधल्या मुलाने गुलाबाचे फूल पटकन् आपल्या तोंडात लपवले अन् स्वतःल निर्दोष सिद्ध केले.

सर्वात धाकटा मात्र शान्त राहिला अन् पहारेकऱ्यांबरोबर मुकाट्याने राजाकडे गेला. आपला दोष कबूल करत तो राजाला म्हणाला, "मला माहीत आहे महाराज! त्या रोपाला हात लावायची मनाई आहे. पण माझ्या मनात एका गोष्टीबद्दल कसलीही शंका नव्हती कि जर आपल्या बुद्धिमान मंत्र्यानंच फूल तोडायला सांगितलं असेल तर त्याचं नक्कीच काही योग्य असं कारणही असेल."

तिघांचीही वागणूक स्पष्ट करत मन्त्री म्हणाला, "पहा महाराज! पकडलं गेल्यावर प्रत्येकानं आपापल्या तोंडाचाच अुपयोग केला- मी त्यांना तशी आज्ञाच दिली होती ना! पण प्रत्येकाने आपापल्या पद्धतीने, आपापल्या स्वभावानुसार केलं. एकानं तोंडाचा अुपयोग हिंसात्मक पद्धतीनं केला. एकानं चुतराईनं केला अन् एकाने खरं बोलून केला."

प्रसन्न होअून महाराज हसले अन् बोलले, "एकदम बरोबर माझ्या प्रिय मन्त्र्या! पण तिघंही आपापल्या पद्धतीने योग्यच आहेत. तुमचा थोरला पुत्र सेनाधिकारी बनू शकतो, अन् दुसरा माझ्या सल्लागाराच्या रूपात! पण सर्वात धाकटाच, जो बुद्धिमान आहे, तोच आपण सोडणार असणाऱ्या पदाला योग्य आहे."

५० - युद्धाची तयारी

महाभारत

कृष्णाने दिलेल्या दिव्यदृष्टीच्या साह्याने धृतराष्ट्राने कृष्णाचे विश्व-रूप पाहिले. नंतर तो कृष्णाला म्हणाला, "भगवंता, तू मोठ्या कृपेने मला हे दिव्य नेत्र प्रदान केलेस, ते आता परत घे. ज्या नेत्रांनी मी तुझं रूप पाहिलं, त्या नेत्रांनी मी आता साधारण मानव अन् हे विश्व पाहू इच्छित नाही."

दुसऱ्याच क्षणी सभाभवन पूर्ववत् झाले. कृष्णही साधारण रूपात दिसू लागला. कृष्णाने सभेत अुपस्थित असलेल्या ऋषींचा निरोप घेअून आपला एक हात सात्यकीच्या दुसरा विदुरच्या हाती दिला. अन् ते सभाभवनातून बाहेर पडले त्याच्याबरोबरच कौरव व अन्य राजेही चालू लागले.

सभाभवनाच्या द्वारी दारुक रथ सज्ज ठेवून अुभा होता. कृष्ण रथात बसला, तेंव्हा धृतराष्ट्र त्याला म्हणाला, "कृष्णा, गैरसमज नको करू माझ्याबद्दल! पांडवांबद्दल माझ्या मनात थोडाही द्वेष नाहीय. दुर्योधनाला तर मी तुझ्यासमोरच समजावलं, सर्व सभासदानीही ते ऐकलं."

यानन्तर कृष्ण, धृतराष्ट्र, भीष्म, द्रोण, बाल्हिक, कृप इत्यादी वडीलधाऱ्या माणसांना अुद्देशून म्हणाला, "महात्माहो! सभेत काय झालं ते तुम्ही पाहिलंतंच! दुर्योधन रागाने निघून गेला. धृतराष्ट्र स्वतःला असमर्थ म्हणाले. मी ज्या कामासाठी आलो होतो, ते झालं! मी आता परत युधिष्ठिराकडे जातो. मला आज्ञा द्या." सर्व वडीलधारी माणसं कृष्णाला निरोप देअून आपापल्या घरी परत गेली.

नंतर कृष्ण रथात बसून आपली आत्या कुंती हिच्याकडे गेला. तिला सगळी बातमी देअून

म्हणाला, "देवी, सगळ्यांनी दुर्योधनाला अनेक प्रकारे सांगून पाहिले, पण त्याने काहीच ऐकून घेतले नाही. कौरवांचा शेवट जवळ आलाय असं वाटतं. अर्जुन दावाग्नीप्रमाणे त्यांना जाळून काढील. मी पांडवांकडे चाललोय. तुला त्यांना काही निरोप द्यायचा आहे?"

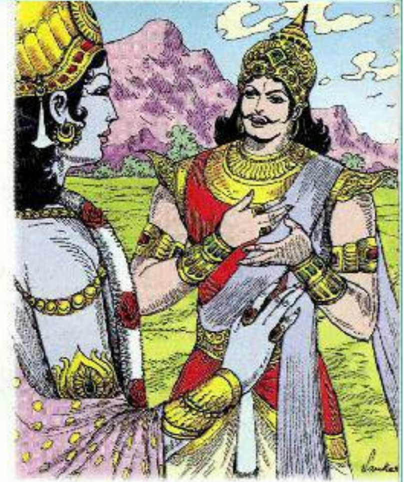
"पुत्र, युधिष्ठिरला म्हणावं की धर्ममार्गाचं अतिक्रमण करू नकोस. बाहुबळावर जगणं हा क्षत्रीयांचा धर्मच आहे. त्यासाठी हिंसा करावी लागली तर ती देवाचीच इच्छा असेल. असं ऐकलंय की, प्राचीन काळी मुकुन्द नावाच्या राजर्षीला कुबेर सगळं पृथ्वीमंडळ देऊ करत होता. पण त्याने ते घ्यायला नकार देत म्हटले होते, "मी आपल्या बाहुबळाने राज्य जिंकू शकेन. तेवढंच पुरेसं आहे मला." यावेळी युधिष्ठिर ज्या मार्गाने जात आहे, तो मला मुळीच पसंत नाहीय. तो मार्ग राजा पांडु किंवा भीष्म यांच्यासाठीही स्वीकारयोग्य नाहीय. त्याला सांग की, युधिष्ठिरसाठी मी रोज यज्ञ, दान, तप, वीरता, बळ यांच्या प्राप्तीची इच्छा करते आहे, राज्यशासन धर्मपूर्वक करणं हे अुत्तम क्षत्रीय-लक्षण आहे. भिक्षाटन, शेती अन् व्यापार हे क्षत्रीयाला शोभून दिसत नाही. पांडवांनी आपल्या पित्याचं राज्य पुन्हा मिळवायला हवं. परक्यांच्या आश्रयाने जगण्यात कोणतं सुख मिळणार आहे? युधिष्ठिराला सांग, कि त्याने आपल्या पित्याला व पितामहांना अुत्तम लोकाच्या प्राप्तीसाठी मदत करावी."

कृष्ण कुंतीच्या महालातून निघून कौरव प्रमुखांचा निरोप घेअून सात्यकी व कर्ण यांना आपल्या रथावर बसवून रवाना झाला. रथ नगर पार करून निर्जन प्रदेशात पोचला, तेंव्हा कृष्ण कर्णाला एकांतात म्हणाला, "कर्णा! तू वेद आणि धर्मशास्त्राचं अध्ययन केलं आहेस. म्हणूनच तू सर्व काही समजू शकशील. कन्येच्या गर्भातून ज्याचा जन्म होतो, त्याला कानिन म्हणतात. अशी कन्या ज्याच्याशी विवाह करील, तोच माणूस त्या कानिनचा पिता असतो. तू कुंतीदेवीच्या गर्भातून कानिन म्हणून जन्मलास. म्हणूनच तू राजा पांडुचा ज्येष्ठ पुत्र आहेस. धर्मशास्त्रानुसार तू राजा बनण्यास योग्य आहेस. पित्याच्या पक्षाकडून पांडव अन् मातेच्या पक्षाचे वृष्टिवंशी लोक तुझे नातेवाईक आहेत. तू माझ्याबरोबर येत असशील, तर पांडव त्यांचे पुत्र, पांडवांच्या पक्षाकडून लढायला आलेले सगळे राजे तुझ्या चरणांना नमस्कार करतील. तुला राज्याभिषेक होईल द्रौपदी तुला आपला सहावा

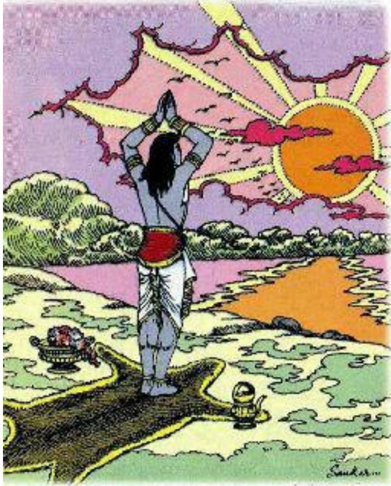
पती मानेल. युधिष्ठिर तुझा युवराज बनून राहील. तू राज्य ग्रहण केलंस, तर कुंतीदेवीला आनन्द वाटेल."

यावर कर्ण बोलू लागला, "कृष्णा, माझ्यावरचं प्रेम अन् स्नेह यांमुळे तू जे काही सांगितलंस, ते मी ऐकलं! मी पांडुराजाचा पुत्र आहे, यात काही शंका नाही. कुंतीदेवीने फक्त मला जन्म देअून नदीत सोडून दिलं. अधिरथ नावाच्या सूताने मला अुचलून नेअून आपली पत्नी राधा हिच्या हवाली केलं. असंख्य कष्ट अुपसून माझं पालनपोषण करणाऱ्या त्या जोडप्याचे श्राद्धादि संस्कार करणं हा माझा धर्म नाही का? त्यांनी मला वसुषेण असं नाव दिलं. मी त्यांच्याच जातीतल्या कन्येशी विवाह केला. मला पुत्र अन् नातूही झालेत.

आता मी त्याच कुटुंबाचा सदस्य आहे. तेच माझं कुटुंब आहे. जन्मदात्या आईपेक्षा जीवन देणारी आईच श्रेष्ठ असते. राधा माझी खरी आई आहे. तिनं आपलं रक्त आटवून माझं पोषण केलंय. माझ्या शरीरातलं रक्त हे तिचंच रक्त आहे. माझ्या शरीरातली एक एक पेशी तिची ऋणी आहे. कुन्तीनं आजपर्यंत माझी काहीच खबरबात घेतली नाही. कोणी आई असं करू शकेल का? तिनं तसं अशासाठी केलं की, तिला आपले पाच पुत्र आहेत. राधाला तर एकच पुत्र आहे. मला माझ्या त्या मातेशी कृतघ्न होण्याचा सल्ला तू देत आहेस काय कृष्ण? गेली तेरा वर्षं धृतराष्ट्राच्या महालात मी दुर्योधनाच्या आश्रयाने राजभोग भोगत आहे. माझ्या बळावरच दुर्योधन पांडवांशी युद्धाला ठाकलाय. त्यानं मला अर्जुनाशी द्वन्द्व युद्ध करायला सांगितलंय. यासाठीच मी भय किंवा लोभामुळेही

दुर्योधनाशी अन्याय नाही करणार. मी अर्जुनाशी युद्ध केलं नाही, तर आम्हा दोघांचीही अपकीर्ती होईल. तू तर जाणतोसच कृष्णा, की मी दुर्योधनाचा किती ऋणी आहे! सारे पांडव मला दुत्कारत असताना दुर्योधनानेच मला आदर दिला. त्यावेळी तर तूही माझं जन्मरहस्य अन् माझे जन्मजात गुण जाणत होतास. मग मी कोण हे जगाला तेंव्हाच का नाही सांगितलंस? आज मी जो कोणी, जसा कसा आहे, तो सगळा राधा अन् दुर्योधनामुळेच आहे. मी मन, प्राण अन् शरीराने त्यांच्या ऋणसूत्रात बांधलेला आहे. त्यांच्याशी विश्वासघात मी नाही करू शकणार. तुझं सहाय्य मिळून पांडव नक्कीच विजयी होतील. मी मोठा भाअू आहे, हे युधिष्ठिराला समजलं तर तो राज्याची इच्छा करणार नाही. मी सगळं विश्व जिंकून घेतलं तरी ते

दुर्योधनालाच देईन. म्हणूनच युधिष्ठिराला साऱ्या पृथ्वीचं शासन करु दे. पांडवांना तुच्छता दाखवत मी दुर्योधनाला प्रसन्न करण्यासाठी आपले विचार प्रकट केले आहेत. त्यासाठी मला आता पश्चात्ताप वाटतो आहे. पण माझं हे बोलणं तू कुणाला सांगू नकोस. अन् अर्जुनाला युद्धासाठी तयार कर."

यावर कृष्ण हसून म्हणाला, "म्हणजे तुला राज्याची इच्छा नाहीय तर! ठीक आहे. हा महिना युद्धाला अनुकुल आहे. एका आठवड्यात अमावस्या येईल. तू भीष्म, द्रोण अन् कृपाचार्य यांना सांग की त्या दिवशी युद्ध सुरु करावं. तूही तयार हो युद्धाला!"

यानन्तर कृष्णाने कर्णाला आलिंगन दिले. आणि कृष्णाचा निरोप घेऊन कर्ण आपल्या रथातून घरी परतला.

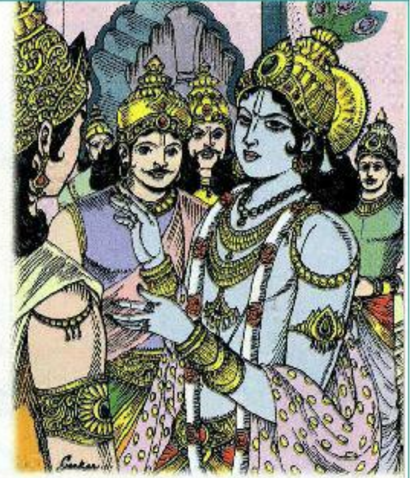
कृष्ण निघून गेल्यावर विदुर कुंतीदेवीजवळ जाऊन म्हणाला, "मला जे हवं होतं, तेच घडत आहे. पांडव अन् कौरव मिळून युद्धात लाखो लोकांचा बळी द्यायला निघाले आहेत. कृष्ण आपल्या कार्यात असफल होऊन परत गेलाय."

कुंतीदेवीलाही युद्धात भीष्म, द्रोण आदीसारख्या महापुरुषांचा मृत्यु होणं फारच भयंकर वाटलं. तिला असे वाटले की, आपल्या पुत्रांकडून ज्ञानी लोकांचा वध होऊन विजय मिळण्यापेक्षा दारिद्र्यात धडपडून मरणं बेहत्तर आहे. तिच्या असेही मनात आले की, येणाऱ्या विपत्तीचं मूळ कारण कर्णच आहे अन् पांडवांचा द्वेष करत तो त्यांना मारण्याचा निश्चय करून चुकला आहे. म्हणून तिने कर्णाच्या मनात पांडवांबद्दल अनुकुल भाव निर्माण करायचा निश्चय केला आणि ती गंगाकिनारी पोचली. कर्ण तिथे जप करत होता.

जप संपल्यावर कर्णाला कुंती दिसली तेंव्हा तिला प्रणाम करून तो म्हणाला, "माते मी कर्ण आहे, तुझ्या पायांवर माझे प्रणाम ! बोल, काय कामासाठी आली आहेस माझ्याकडे? माझ्याकडून तुला कसली मदत हवीय?"

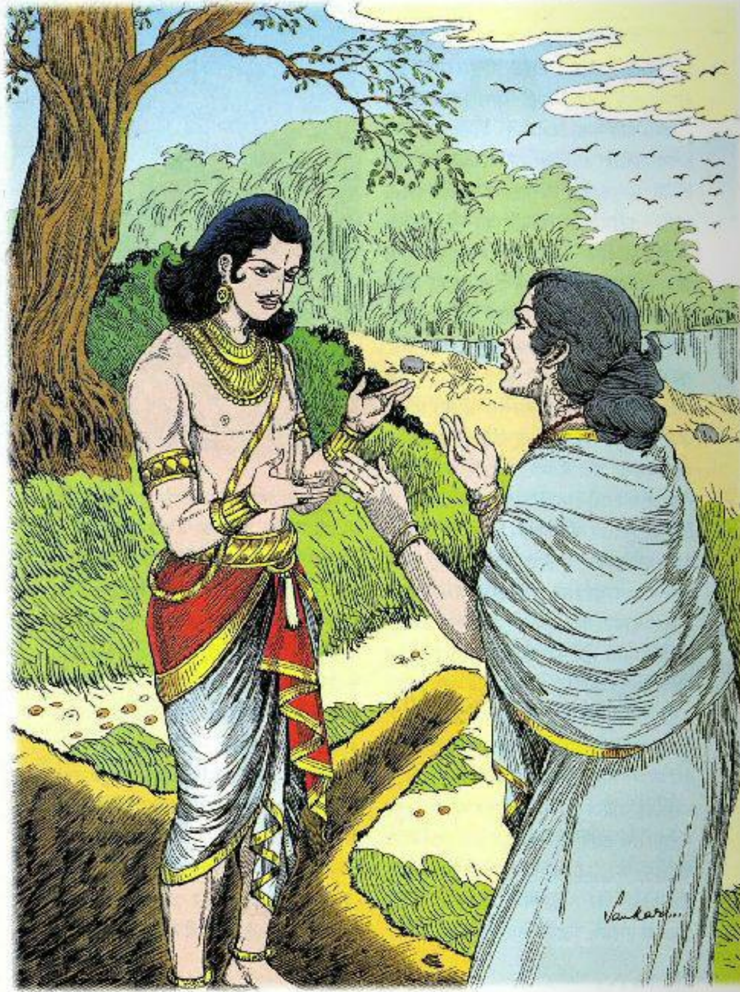
"पुत्रा, तू माझाच मुलगा आहेस. राधाचा मुलगा नव्हेस, अन् सारथीकुळातलाही नव्हेस. विश्वास ठेव माझ्यावर. तुझी आपल्या भावांशी ओळख नाहीय. दुर्योधनासाठी महान् पाप करायला निघाला आहेस तू! हे अनुचित आहे. अर्जुनाने आपल्या शक्तीने जिंकलेलं राज्य कौरवांनी हडपलं आहे. ते धृतराष्ट्र-पुत्रांकडून घेऊन तूच त्या राज्यावर शासन कर. बलराम अन् कृष्णा प्रमाणे तू अन् अर्जुन प्रेमाने रहा. तुम्ही दोघं एक झालात तर तुम्हाला काहीही असंभव रहाणार नाही." कुंती प्रेमाने म्हणाली.

हे बोलणे ऐकून जराही विचलित न होता तो कुन्तीदेवीला म्हणाला, "माते, मी तुझं सांगणं ऐकू शकत नाही. तू माझ्यावर महान् अन्याय केला आहेस. पाप केलं आहेस तू! कोणी शत्रू सुद्धा माझ्याबाबतीत असं पाप करू शकणार नाही. मी क्षत्रीय म्हणून जन्म घेऊनही सूतकुलात वाढलो आहे. क्षत्रीयांच्या संस्कारांशी मी अगदीच अपरिचित आहे. आजपर्यन्त माझं कुशलक्षेम जाणून घ्यायचा तू प्रयत्नही केला नाहीस. आज स्वतःच्या हितासाठी मला तू सामोपचाराच्या गोष्टी सांगते आहेस. यावेळी मी पांडवांच्या पक्षात गेलो, तर लोक म्हणतील की मी घाबरून त्यांच्याकडे गेलो. युद्धाची तयारी झाल्यानंतर मी असं घोषित केलं, की मी पांडवांचा भाऊ आहे. तर सगळे राजे माझी निन्दा नाही करणार? धृतराष्ट्राच्या पुत्रांनी मला आश्रय देऊन माझा आदर-सत्कार केला. मी त्यांचा निरादर करू काय? माझ्या शक्तीवर अवलंबून ते युद्धाला तयार झाले आहेत. त्यांचं ऋण चुकवण्यासाठी मला आपल्या प्राणांची आहुती द्यायला हवी. दुर्योधन आदि कौरवांबरोबर मी अन् माझे पुत्र-आम्ही शेवटपर्यन्त लढू. तू आपल्या पुत्रांसाठी भिऊन माझ्याजवळ आली आहेस, तरीही मी तुला निराश करणार नाही. मी तुझ्या पुत्रांपैकी अर्जुन सोडून अन्य कोणाचाही वध करणार नाही. अर्जुनाचा वध करण्यानंच माझं बळ अन् पराक्रम सार्थकी लागतील. युद्धात अर्जुन मारला गेला, तरीही मी धरून तुझे पाच पुत्र जिवन्त रहातील; अन् मी मारला गेलो, तरीही पाच जिवन्त राहतीलच. तुझे सहा पुत्र कधीच जिवन्त राहू शकणार नाहीत; याबद्दल खात्री बाळग!"

दुःखावेगात कर्णाला आलिंगन देऊन कुन्ती बोलली, "पुत्रा, विधीच्या विधानात कौरवांचा विनाश नक्कीच लिहीलेला आहे. पण ही गोष्ट विसरू नकोस, कि तू आपल्या चार भावांचा जीव वाचवायचं वचन दिलं आहेस. तुझं कल्याण असो." कुंतीने कर्णाला असा आशिर्वाद दिला. कुंतीच्या पावलांना स्पर्श करून कर्णाने तिला प्रणाम केला व तो आपल्या घरी गेला. कुंतीही आपल्या निवासस्थानी परतली.

हस्तिनापुराहून उपप्लाव्यला परत गेल्याबरोबर कृष्णाने पांडवांना सगळा समाचार सांगितला. पांडव कृष्णाची मोठ्या आतुरतेने वाटच पहात होते. कृष्णाने त्यांना दुर्योधनाचे कपट, धृतराष्ट्राची कपट-नीती अन् कुंतीच्या दुःखाबद्दल सर्व काही सविस्तर सांगितले. कर्णाशी एकान्तात घडलेल्या

भेटीबद्दलही कृष्णाने युधिष्ठिराला सांगितले. कृष्णाने हेही सांगितले की, दुर्योधनापुढे, द्रोणाचार्य, कृपाचार्य आणि खुद्द पितामहसुद्धा किती विवश आहेत. नंतर बराच वेळ त्याने पांडवांशी चर्चा केली. नंतर आपल्या निवासस्थानी जाअून विश्रांती घेतली.

त्या दिवशी रात्री पांडवांनी युद्धाची तयारी वगैरेंसंबंधी कृष्णाबरोबर गंभीर चर्चा केली. पांडवांच्या पक्षाकडून लढण्यासाठी सात अक्षौहिणी इतके सैन्य तयार होते. एकेला अक्षौहिणीसाठी एक एक नेता नियुक्त करण्यात आला. विराट, द्रुपद, धृष्टद्युम्न, शिखण्डी, सात्यकी, चेकितान व भीम हे सात जण सात अक्षौहिणींचे नेता नियुक्त झाले. या सात नेत्यांचा एक महानायक असावा, की जो भीष्मांची बरोबरी करू शकेल. असा व्यक्ती कोण बरं असेल? हा प्रश्न युधिष्ठिराने आपल्या भावांना विचारला. यावर सहदेवाने विराटचे नाव सुचवले, नकुलने द्रुपदाचे, अर्जुनाने धृष्टद्युम्नचे अन् भीमाने शिखण्डीचे नाव सुचवले कोणाही दोघांच्या विचाराचा मेळ बसत नव्हता, म्हणून युधिष्ठिराने सल्ला दिला की, श्रीकृष्णाच्या विचाराने महासेनापती नियुक्त केला जावा. यावर कृष्णाने धृष्टद्युम्नालाच पाठिंबा दिला.

सर्व राजांना जेंव्हा कळले की, पांडवांच्या सेनेचा मुख्य सेनापती धृष्टद्युम्न निवडला गेला आहे, तेंव्हा सर्वांनाच खूप आनन्द झाला. सैनिक-संचालन सुरु झाले. रथ पुढे झाले, शंख व दुंदुभींचा निनाद ऐकू येअू लागला. तेंव्हा पांडवांचे सैन्य महासागरप्रमाणे चालू लागले. सेनेच्या अग्रभागी भीम, नकुल अन् सहदेव चालू लागले. त्यांच्या मागे अभिमन्यु, अुप पांडव, धृष्टद्युम्न आणि पांचाल योद्धा चालले. सेनेच्या मध्यभागी युधिष्ठिर होता. सैन्याबरोबर तऱ्हतऱ्हेची वाहने, यंत्रवाली आयुधे, वैद्य व परिचारकही होते. परन्तु द्रौपदी मात्र दास-दासींबरोबर अुपप्लाव्यलाच राहिली.

पांडवांनी सैन्याबरोबर रवाना होण्यापूर्वी ब्राह्मणांना गायी व सोने यांचे दान देअून त्यांचे आशिर्वाद प्राप्त करून घेतले.

सैन्याच्या पृष्ठभागी विराट, कुंतिभोज, धृष्टद्युम्नचे पुत्र, चाळीस हजार रथ, दोन लाख घोडे, पाच लाख पायदळ सैन्य, सात हजार हत्ती बरोबर घेअून चेकितान, धृष्टकेतु, सात्यकी, कृष्ण व अर्जुनही चालू लागले.

महासेना कुरुक्षेत्रावर पोचताच शंखध्वनी सुरु झाला. सैनिक परमानंदित होअून सर्व दिशा प्रतिध्वनित करून सिंहनाद करू लागले.

क्रमशः

खरा न्याय

प्राचीन काळी गौतमी नदीच्या किनारी धनगुप्त नावाचा एक दरिद्री माणूस रहात असे. आपलं नाव अगदीच निरर्थक आहे, या विचाराने त्याला फार वाईट वाटे. धन कमवण्यासाठी त्याने खूप प्रयत्न केले. पण एकही सफल झाला नाही. शेवटी जगायचा कंटाळा येऊन त्याने नदीत उडी मारली.

नेमक्या त्याच वेळी तिकडून जाणाऱ्या एका गोसाव्याने त्याला वाचवले अन् विचारले, "तुला मरावंसं का वाटलं?"

धनगुप्तने त्याला आपली सारी रामकहाणी सांगितली. एक ताईत त्याच्या हाती देत गोसावी म्हणाला, "तू हा कायम बांधून ठेवलास, तर तुझं नशीब उघडेल बघ! खूप पैसेवाला बनशील तू."
अन् गोसावी आपल्या वाटेने निघून गेला.

आता गोसाव्याच्या ताइताचा प्रभाव, कि धनगुप्तमधे उत्पन्न झालेला आत्मविश्वास याच्यामुळे काय की, पण त्या दिवसापासून धनगुप्त जे काम करू पाही, ते चांगलंच सफल होऊ लागले. थोड्याच दिवसात तो गावातल्या धनवान लोकांमधे गणला जाऊ लागला. त्याने एका सुन्दर मुलीशी विवाह केला अन् काही कालानन्तर त्याला एक मुलगाही झाला. आता त्याचे दिवस आरामात जाऊ लागले. अन् त्याला आता कसल्याही गोष्टीची कमतरता उरली नाही.

हळूहळू त्याने मोठ्या प्रमाणावर सुरू केला. कित्येक शेतं, गुरंढोरं, वाहन सर्व काही मिळवलं धनगुप्तने. आपली ही सारी कामं पहाण्यासाठी त्याने एका मुन्शीचीही नेमणूक केली.

काही दिवसांनी धनगुप्तची बायको वारली. आणखी काही दिवसांनी धनगुप्तही आजारी पडला. आपला मृत्यु निकट येऊन पोचला आहे, असे जेंव्हा त्याला कळून चुकले, तेंव्हा आपल्या मुलाची काळजी घेणारं कोणी उरणार नाही हे जाणून त्याने गावच्या चार वडीलधाऱ्या माणसांना बोलावून

पंचवीस वर्षांपूर्वी चान्दोवात प्रकाशित झालेली कहाणी

घेतले आणि त्यांच्या समोर मृत्युपत्र लिहवून घेतले. मृत्युपत्र असे होते.

"माझ्या मृत्यूनन्तर माझ्या साऱ्या स्थावर जंगम इस्टेटीचा रक्षक मुन्शी असेल अन् तो माझ्या मुलाच्या सगळ्या गरजा पुऱ्या करील. माझा मुलगा सज्ञान झाला, की मुन्शी माझ्या इस्टेटीतलं जितकं स्वतःसाठी पसंत करेल, तितके माझ्या मुलाला देईल. अन् बाकीचं स्वतःसाठी ठेवेल."

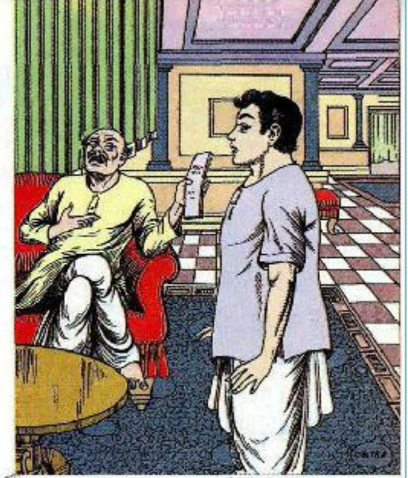
हे मृत्युपत्र पाहून सर्वच वडीलधारी माणसं आश्चर्यात पडली. पण मुन्शी फारच खूश झाला. त्याला वाटले की, शेवटच्या दिवसात मालकाची बुद्धी भ्रष्ट झाली.

मृत्युपत्र लिहिल्यावर निश्चिंत होऊन धनगुप्तने कायमचे डोळे मिटले.

धनगुप्तचा मुलगा सज्ञान होईपर्यन्त मुन्शीने त्याला काहीही कमी पडू दिले नाही.

त्याने धनगुप्तच्या मुलाला चांगले शिक्षण देऊन सर्व प्रकारे योग्य बनवायचा प्रयत्न केला. त्याच्या प्रत्येक इच्छेची अन् छंदाचीही कदर केली. कारण पहाणारांच्या मनात 'तो धनगुप्तचा विश्वासपात्र मुन्शी आहे 'अशी प्रतिमा बनून रहावी. आतून तो फारच खूश होता, कारण मृत्युपत्राप्रमाणे धनगुप्तची सारी इस्टेट तर त्याचीच होती. असे तो समजत होता. त्याने धनगुप्तच्या मुलाला सर्व प्रकारे योग्य व समजदार अशासाठी बनवले की आपण त्याला जे देऊ, त्यात तो खूश राहील अन् स्वतःच पैसा कमवेल. अन् तो जर दुष्ट निघाला तर मृत्युपत्राची पर्वा न करता आपल्या पित्याची इस्टेट त्याच्याकडून बळकावून घेईन.

धनगुप्तचा मुलगा जेंव्हा सज्ञान झाला, तेंव्हा त्याने मुन्शीकडे आपली इस्टेटीची मागणी केली.

मुन्शीने एक ताईत त्याच्या हाती देत म्हटले, "या ताइताच्या आधारानेच तुझ्या पित्याने हा सारा जमीनजुमला कमवला आहे. आपल्या पित्याच्या इस्टेटीपैकी हा ताईतच घे तू. बाकी सर्व माझं आहे."

धनगुप्तचा मुलगा आश्चर्यात पडला. त्याने मुन्शीला विचारले, "हा कसला अन्याय? माझ्या पित्याची सगळी इस्टेट तुम्ही कशी घेऊ शकता? त्यावर तर सगळा अधिकार माझाच आहे!"

"तुझ्या पित्यानं मृत्युपत्रात असंच लिहीलं आहे की, त्यांच्या इस्टेटीतून मला जितकं हवं, तितकं मी घेऊ शकतो अन् जितकं मला वाटेल, तितकं तुला देऊ शकतो. पाहिजे तर तू ते पाहू शकतोस." मुन्शी म्हणाला.

(तुमच्या जीवनात जेंव्हा अडचणीला तोंड यावे लागले, तेंव्हा असेच समजा की ही भगवंताची कृपा आहे. अन् खरोखर तसेच घडेल.
- श्री माँ

धनगुप्तचा मुलगा पित्याचं मृत्युपत्र घेऊन काजीकडे गेला. त्याने तक्रार केली, "या मृत्युपत्राच्या आडून मुन्शी माझ्या पित्याची सारी इस्टेट हडपू पहात आहेत. आपण त्याचा न्याय करावा. माझ्यावर अन्याय होऊ नये."

काजीने मृत्युपत्र काळजीपूर्वक वाचले. अन् मुन्शीला बोलवून विचारले, "काय हो! हा मुलगा आता सज्ञान झालाय. आणि आपल्या पित्याची इस्टेट मागतोय. मग इथवर तक्रार आणायची काय गरज? आपण होऊनच त्याला त्याची इस्टेट द्यायची ना!"

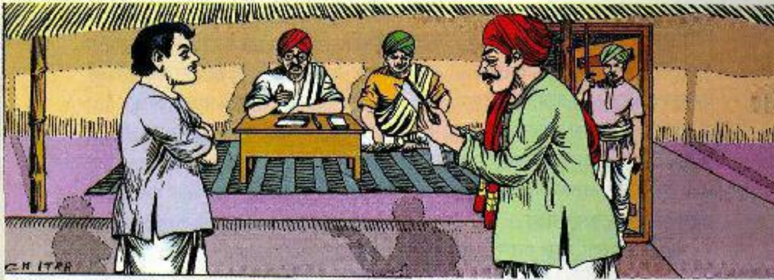
"होय हुजूर, मी देणार नाही, असं कधी म्हटलं? माझ्या मालकांनी सगळा जमीनजुमला या ताईताच्या आधारानेच कमावला आहे. म्हणूनच मी त्याला हा ताईत घ्यायला सांगतो आहे; बाकी सारं मी ठेवणार आहे. मृत्युपत्रात तर स्वच्छ लिहीलं आहे की, मी हवं तितकं स्वतःला ठेवू शकतो." मुन्शी बोलला.

"तर मग तो ताईत सोडून बाकी सारी इस्टेट तुला पसंत आहे?" काजीने विचारले.

"होय. मी तर तीच विनन्ती करतोय तुम्हाला!" मुन्शी म्हणाला.

"अच्छा, असं असेल तर ताईत तू ठेव अन् मालकाची सगळी इस्टेट याला दे. या मृत्युपत्रात असंच लिहिलं आहे की, तुला जे पसंत आहे, तेच तू ठेवावेस." काजीने म्हटले.

आता मात्र मुन्शीचा चेहरा पांढरा पडला! त्याने मृत्युपत्र पुन्हा वाचलं. त्याच्या ध्यानात आलं की काजीचं म्हणणं अगदी बरोबरच आहे. मृत्युपत्र समजण्यात आपलीच चूक झालीय. त्याने ताबडतोब धनगुप्तची सगळी इस्टेट त्याच्या मुलाला देऊन टाकली.

जंगलातला सोबती

गोपाळची आई एक गरीब विधवा होती. तिच्या नवऱ्याने मागे सोडलेली संपत्ती म्हणजे फक्त एक जमिनीचा लहानसा तुकडाच तेवढा होता. या जमिनीतून काही भाज्यांची पैदास करी. तिच्याजवळ एक चरखाही होता. गावचा एक व्यापारी तिला कापूस देऊन तिने कातलेले सूत घेत असे. मजुरी म्हणून व्यापारी तिला थोडे तांदूळ देत असे.

इतक्या सीमित साधनांतूनच ती स्वतः व गोपाळचा उदरनिर्वाह चालवत असे. आपल्या जीवनात दोनच वस्तु तिच्या आवडीच्या होत्या. एक म्हणजे तिचे इष्ट-दैवत कृष्ण (त्याला ती गोपाळच म्हणे) अन् दुसरा आपला मुलगा गोपाळ. आपल्या गोपाळप्रमाणेच इष्ट-देव गोपाळशीही तिची वागणुक असे. त्या दोघांना खाणं खाण्यासाठी अन् रात्री झोपण्यासाठी ती विनवत असे.

थोडा मोठा झाल्यावर गोपाळ शाळेत जाऊ लागला. तो स्वतः रामायण-महाभारत तिला वाचून दाखवू शकेल अशा दिवसाची ती आतुरतेनं वाट पहात असे.

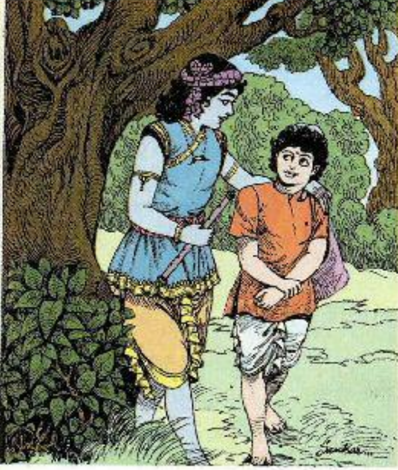
पण एकदा गोपाळपुढे एक अडचण उभी राहिली. घर व शाळा यांच्यामधे कुठे-कुठे तर एकदम निर्जन दाट झाडांनी भरलेलं एक स्थान होतं. तिथून जाताना त्याला भीती वाटे. त्यामुळे शाळेत जायला तो कां-कूं करू लागला.

"अरे बाळा, तुझा मोठा भाऊ त्याच जंगलात रहातो. त्याचं नावही गोपाळच आहे. तुला जेंव्हा भीती वाटेल, तेंव्हा आवाज देऊन तू त्याला बोलाव. तुझी हाक त्याला नक्की ऐकू जाईल. अन् तो तुला सोबत करील." एके दिवशी आईने गोपाळला सांगितले.

"तू कधीच त्याच्याबद्दल बोलली नाहीस माझ्याजवळ! तो एकटाच जंगलात काय करतो?" गोपाळने बालसुलभ उत्सुकतेने विचारले.

"तो गुरांची देखरेख करतो अन् बासरी वाजवतो." आईने सांगितले.

दुसऱ्या दिवशी जंगलातून जाताना गोपाळने एकाग्र चित्ताने बासरीचा आवाज ऐकायचा प्रयत्न केला. अन् खरोखरच एक मन्दसा मधुर स्वर त्याच्या कानी येऊ लागला. हळूहळू आवाज जास्त स्पष्ट होत चालला. यापेक्षा जास्त सुरेल आवाज त्याने

पूर्वी कधीच ऐकला नव्हता.

"गोपाळदादा! मी तुझा धाकटा भाऊ आहे! माझं नावही गोपाळच आहे. कुठे आहेस तू? जंगलातल्या अति शांततेमुळे मला भीती वाटते. तू मला सोबत का करत नाहीस?" गोपाळ हाका मारत म्हणाला.

त्याला ही-ही-ही करत हसणाऱ्या एका बालकाचा आवाज ऐकू आला. अन् ताबडतोब त्याच्यापेक्षा थोडा मोठा असा एक मुलगा त्याच्या समोर प्रकट झाला. छोटा गोपाळ, मोठ्या गोपाळवर जणू मोहित झाला ! अन् मोठ्या गोपाळने त्याला जंगल पार करीपर्यंत सोबत दिली.

"मी नेहमी व्यस्त असतो. तेंव्हा, तुला जेंव्हा खरंच भीती वाटेल, तेंव्हाच फक्त बोलवत जा मला." मोठ्या गोपाळने सुचवले.

"मला आता तू माहीत झाला आहेस, म्हणून आता मला बहुधा भीती वाटणारच नाही. मी नेहमी तुझी आठवण ठेवत राहीन."

"हाँ, हे ठीक होईल."

"पण जंगल पार करताना मी भ्यायलो नाही, तरी कधी-कधी खेळण्यासाठी माझ्याजवळ येणार नाहीस?"

"हा चांगला विचार आहे. मला खेळायला खरंच फार आवडतं." मोठा गोपाळ म्हणाला.

म्हणून कधी-कधी गोपाळ आपल्या गोपाळदादाला बोलवत असे अन् जंगलाच्या अंधुक प्रकाशातून तो अचानक प्रकट होई. नंतर दोघं एकत्र खेळत रहात.

गोपाळ आपल्या नव्या साथीदाराबद्दल आणि त्याच्याशी खेळल्याच्या आनन्दाबद्दल सर्वकाही आपल्या आईला सांगे अन् आई मुलाला नकळत कृतज्ञतेचे अश्रू काढत पुटपुटत आपल्या इष्टमुलाला धन्यवाद देई.

गोपालच्या गुरुजींना आपल्या पित्याचे अंतिम संस्कार करायचे होते. रीतीप्रमाणे सर्व शिष्यांनी आपल्या कुवतीप्रमाणे अशा वेळी काही दान करावे लागे.

गोपाळला माहीत होते की त्याच्या आईजवळ गुरुजींना देण्यासाठी काहीही नव्हते. त्यामुळे त्याने आईजवळ हा विषय काढलाच नाही. तरीही आपण एकटेच शिष्य असे आहोत की, आपण गुरुजींपुढे मोकळ्या हातांनी जाणार आहोत - या विचाराने तो अुदास झाला.

"तू अुदास का दिसतोस?" जंगलात दोघं भाअू भेटले, तेंव्हा मोठ्या गोपाळने विचारले. छोट्याने आपली अडचण सांगितली. माझ्याजवळ दुधाने

भरलेलं एक पात्र आहे. ते घेअून जा तू गुरुजींकडे!" एका स्वतन्त्र जागेतून पात्र आणून देत मोठा गोपाळ म्हणाला.

छोट्या गोपाळच्या आनन्दाला पारावार अुरला नाही.

शाळेत गुरुजींना शिष्यांनी भेटीदाखल निरनिराळ्या वस्तु दिल्या - नारळ, तांदूळ, केळी, गूळ इ. काहींनी पैसे दिले.

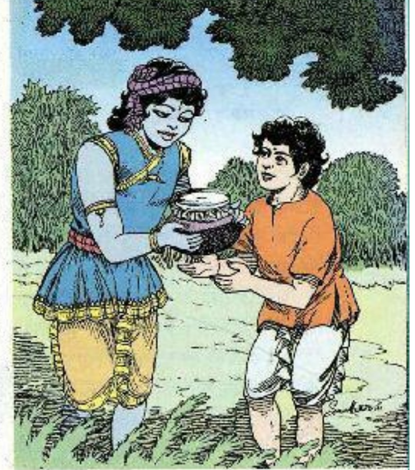
शेवटी संकोचाने अुभ्या असलेल्या गोपाळची पाळी आली. गुरुजींनी त्याच्याजवळचे पात्र घेअून दूध एका मोठ्या भांड्यात ओतले. पण त्यांच्या हातातले पात्र पुन्हा दुधाने भरून गेले! त्यांनी ने पुन्हा रिकामे केले. पण रिकामे करताच पुन्हा ते काठोकाठ दुधाने भरून गेले!

हा चमत्कार पाहून गुरुजींना चक्कर येअू लागली. मोठ्या कष्टानेच त्यांनी स्वतःला संभाळून अुभे ठेवले. कोणी पहाण्यापूर्वीच पात्र हातात ठेवूनै गोपाळला एक निराळ्या खोलीत घेअून जाअून ते दूधपात्र कुठे मिळाले याबद्दल चौकशी केली. गोपाळने त्यांना आपल्या गोपाळदादाशी कधीकधी होणाऱ्या मुलाखतींबद्दल सांगितले. हा मोठा गोपाळ कोण, हे समजायला त्या ज्ञानी गुरुजींना मुळीच वेळ लागला नाही.

"अरे माझ्या बाळा, तू जंगलात मला तुझ्या दादाकडे घेअून नाही जाणार?" गोपाळला विनवत गुरुजी म्हणाले.

"का नाही?"

गोपाळ गुरुजींना घेअून जंगलात गेला आणि गोपाळदादाला पुढे येण्यासाठी खूपदा हाका मारल्या. पण व्यर्थ! खूप वेळ गेला. तरीही गोपाळदादा आलाच

नाही.

छोट्या गोपाळला वाटले की आज आपला दादा गायींना घेअून बराच दूर गेला असावा. म्हणून गुरुजींना घेअून "दादा" "दादा" अशा हाका मारत तो जंगलात बराच खोलवर गेला. पण गायींच्या घंटाही अैकू आल्या नाहीत अन् गोपाळदादाच्या मुरलीचा आवाजही आला नाही.

सूर्यास्त व्हायला आला होता अन् संध्याकाळचा काळोख हळुहळू जंगलात अुतरू लागला. रातकिड्यांचा आवाज वाढू लागला अन् वटवाघळांची चीं चीं सुरु होअून जंगलाचे वातावरण भयानक होअू लागले. तरीही हे लक्षात न येअून गोपाळ जंगलात पुढे पुढेच जात राहिला. गुरुजी मन्त्रमुग्ध झाल्यासारखे त्याच्या मागेमागे जात राहिले - जणू काही आज त्यांना आपल्या गुरुकडून जीवनाच्या सिद्धीचा

महामन्त्रच मिळणार आहे! त्यांच्या डोळ्यातून अविरत अश्रू वहात होते.

निराश छोट्या गोपाळला अपमानित अन् लज्जित झाल्या सारखे वाटले. अन् आपल्या दादाला धमकी देत म्हटले, "तू जर आमच्या समोर प्रकट झाला नाहीस, तर मी पुन्हा कधीही तुझ्याशी खेळणार नाही.

अन् तेंव्हाच त्याला आपल्या दादाचा आवाज ऐकू आला.

"पण तू जितका माझ्याशी खेळतोस, तितकाच मीही तुझ्याशी खेळतो नं! माझी काय चूक आहे, की तू मला खेळाच्या आनन्दापासून वंचित करावंस? आपल्या गुरुजींना सांग की, मी त्यांच्या जिज्ञासेची प्रशंसा करतो, त्यांनी मला पहावं किंवा ऐकावं अशी वेळ अजून आलेली नाहीय. त्यांना वाट पहावी लागेल. मी आश्वासन देतो की ते जेंव्हा खरोखर एक दिवस नक्कीच आपलं ध्येय गाठू शकतील. तेंव्हा लायक होतील. यासाठी तयार होतील.

"गुरुजी, गोपाळदादाचं बोलणं ऐकलंत तुम्ही?" गोपाळने विचारले.

"नाही!"

"नाही? पण मी तर अगदी स्पष्ट ऐकलं." गोपाळ म्हणाला. अन् त्याने ते बोलणं अगदी अक्षरशः गुरुजींना सांगितले.

बालकासारखे हुंदके देत गुरुजी म्हणाले, "मला इतकंच पुरेसं आहे माझ्या बाळा कि मला एका वराचं वचन तर मिळालंय! तुझ्या आईची निष्ठा महान आहे, तुझं प्रेम अपूर्व आहे तुम्ही दोघंही धन्य आहात!"

आतापर्यंत रात्र झाली होती. गुरुजी गोपाळला सोडायला त्याच्या घरापर्यंत गेले. त्याच्या आईला माहीत होतं की, तिच्या छोट्या गोपाळला आपल्या गोपाळदादाशी खेळताना कधीकधी घरी यायला उशीर होतो, म्हणून ती निश्चिन्त होती. गुरुजी गोपाळच्या आईच्या पायांना स्पर्श करत म्हणाले, "आज तुमच्या गोपाळनं मला भक्तीचा असा महामन्त्र दिलाय की, माझ्या आत्म्याचा अंधःकार नाहीसा झालाय. धन्य आहात तुम्ही, अन् धन्य तुमचा गोपाळ!"

चालू महिन्यात जन्मलेली विशेष व्यक्ती

तीन यशस्वी गुरु

शिखांच्या दहा गुरूंपैकी तीन गुरुंचा जन्म एप्रिल महिन्यातच झाला. सन १५०४ मधे २३ एप्रिलला गुरु अंगद, सन १५६३ मधे १४ एप्रिलला गुरु अर्जुन व सन १६२१ मधे १२ एप्रिलला गुरु तेग बहादुर या धरातलावर अवतरले.

आपणा सर्वांना माहीतच आहे की शीख धर्माची स्थापना गुरु नानक (१४६९-१५३८) यांनी केली. आपल्या अखेरच्या दिवसात समुदायाला मार्गदर्शन करण्यासाठी आपल्या शिष्यांपैकी कोणा एकाला आपला अुत्तराधिकारी बनवणं त्यांना आवश्यक वाटले. त्यांच्या शिष्यांमधे त्यांचे स्वतःचे दोन पुत्रही होते. परन्तु गुरु नानक व्यक्तिगत संबंधा पासून बरेच वर अुठलेले होते. त्यांच्या दृष्टीने अंगद सर्वांपेक्षा अधिक योग्य होता. म्हणून त्यांनी त्यालाच आपला अुत्तराधिकारी बनवले.

आणि खरोखरीच अंगद एक अुच्च कोटीचा नेता व अुपदेशक सिद्ध झाला.

पाचवे गुरु अर्जुनदेव हे चौथे गुरु रामदास यांचे पुत्र होते. अर्जुनदेवनेच पवित्र ग्रंथ "आदि ग्रंथ" याचे संकलन केले. यात त्यांनी आपल्या अगोदरच्या गुरुंच्या रचना व हिन्दु धर्माच्या वाणीही सम्मिलित केल्या.

त्यांनी आपले पिता सम्राट जहाँगीरच्या विरुद्ध विद्रोह करणाऱ्या राजकुमार खुसरोला मदत केली. त्यांनी खुसरोची राजनैतिक महत्वाकांक्षा प्रोत्साहित करण्या साठी नव्हे, तर त्याच्या संकटग्रस्त स्थितीवर दया आल्यामुळे मदत केली. परंतु जहाँगीरला हे आवडले नाही व त्याने गुरु अंगदला मारून टाकले.

नववे गुरु, गुरु तेग बहादुर हे सम्राट औरंगजेबच्या क्रोधाचे बळी ठरले कारण त्यांनी काश्मीरच्या ब्राह्मणांवर त्याने केलेल्या क्रूर अत्याचाराला विरोध केला. औरंगजेबेने त्यांना चर्चा करण्यासाठी बोलावले व कपटाने क्रूरतापूर्वक मारून टाकले.

शिखांच्या इतिहासाने या घटनेमुळे एक वळण घेतले. गुरु तेगबहादुरचे पुत्र वीर गोविन्द सिंह यांनी मोगल शासकाच्या अत्याचारां विरुद्ध शिखांना अनवरत युद्धासाठी प्रेरित केले.

भारत :

तेंव्हा व आता

मुंबई

सात छोट्या बेटांवर स्वार

केंव्हातरी एकमेकांपासून निराळी असणारी ती लहान बेंट आता आपल्याला दिसू शकत नाहीत. परन्तु त्या सर्वांना मिळून बम्बई म्हटले जात असे. हे नाव नगराची अधिष्ठात्री देवी मुम्बादेवी किंवा मुंबा-बाई हिच्या नावावरून पडले. देवीचं मूळ नाव अम्बा भवानी होते. आता बम्बईला मुंबई म्हटले जाते. हे नाव तिच्या प्राचीन अुपनिवेशिक ओळखीच्या खूपच जवळ आहे.

हिचा अुपनिवेशिक भूतकाळ १६ व्या शतकापर्यन्त मागे जातो. पोर्तुगीज सेनाध्यक्ष अल्बुकर्क याने सन १५१० मधे गोव्यावर अधिकार मिळवला होता आणि १५३४ मधे तो एका खूप मोठ्या क्षेत्राचा जमीनदार बनला होता. यातच 'प्रिना अुरबिस' म्हणजे 'सुन्दर शहर' हे स्थानही सामिल होते.

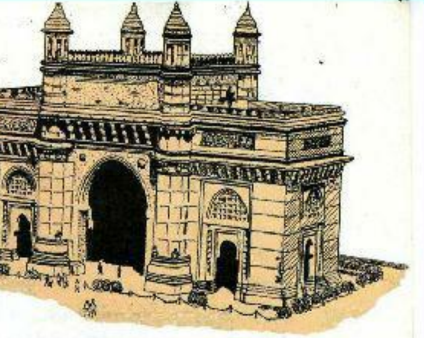
त्या क्षेत्रामधे या नावाच्या आधुनिक अर्थाचे कोणतेच शहर नव्हते. परन्तु बाजार किंवा कसबे मात्र नक्कीच होते. कारण ईसवीच्या शतकांपूर्वी ते क्षेत्र सीरिया, पर्शिया आणि रोमच्या व्यापाराचं आकर्षण - केन्द्र होते.

काहीही असो, पोर्तुगीज ही जमीनदारी विशेष महत्वाची मानत नसत. ज्यावेळी त्यांची राजकुमारी कॅथरिन द ब्रॅगांझा हिच्याशी ब्रिटीश राजपुत्र दुसरा चार्लस याने विवाह केला तेंव्हा पोर्तुगीजांनी ही जमीनदारी त्याला आंदण म्हणून दिली.

आणि किंग चार्लसने तरी या भेटीचं काय केलं? जमीनदारीपासून त्यावेळी त्याला दरवर्षी दहा पौंडांपेक्षा जास्त अुत्पन्न मिळत नसे, कारण त्याने या दरानेच ही जमीनदारी ईस्ट इंडिया कंपनीला पट्ट्यावर देअून टाकली.

हळूहळू सातही छोटी बेटं मिळून मुख्य भूभागाला मिळून एक मोठा भूखंड बनली.

याची वृद्धी अन् समृद्धी नन्तर मात्र फार वेगाने झाली. कधी काळी आपल्या मालकाला फक्त दहा पौंड वार्षिक अुत्पन्न देणारी आजची महाराष्ट्राची राजधानी भारताची आर्थिक राजधानी आहे. सर्व मुख्य बँकांची प्रमुख कार्यालये मुंबईत असून इथे देशाचा सर्वात मोठा शेअर-बाजारही आहे. संपूर्ण देशाला आय कराद्वारे मिळणाऱ्या अुत्पन्नाचा ३३ टक्के तर एकट्या मुंबईतूनच येतो!

मुंबईहूनच भारतातली पहिली आगगाडी सन १८५३ मधे आपलं पहिलं गन्तव्य स्थान ठाण्याकडे रवाना झाली होती. यूरोपहून येणाऱ्या जहाजांसाठी हेच पहिले बंदर होते. अन् आज देशाचं सर्वात मोठं बंदर आहे. भारताच्या स्वातन्त्र्य संग्रामातही मुंबईचे सहाय्य अशा अर्थाने निराळेच राहिले की भारतीय कॉंग्रेसचे पहिले अधिवेशन सन् १८८५ मधे इथेच घेतले गेले होते.

मुंबईच्या विकासात केवळ महाराष्ट्र, गुजराथ व दक्षिण भारताचाच नव्हे, तर पारशी लोकांचाही फार महत्वाचा हात होता. हे पारशी इस्लामच्या वाढत्या प्रभावात आपला धर्म सोडायला तयार नसल्याने इराणमधून इथे येअून वसले.

मुंबईच्या इतिहासाचा प्रत्येक कालखंड स्मारकांच्या रूपाने इथे आपले पद-चिन्ह सोडून गेला आहे. त्यांच्यात अफगाणी चर्च, गेट वे ऑफ इंडिया, छत्रपती शिवाजी टर्मिनस (पूर्वीचे व्हिक्टोरिया टर्मिनस) व महालक्ष्मी मंदिर ही स्मारकं विशेष महत्वाची आहेत.

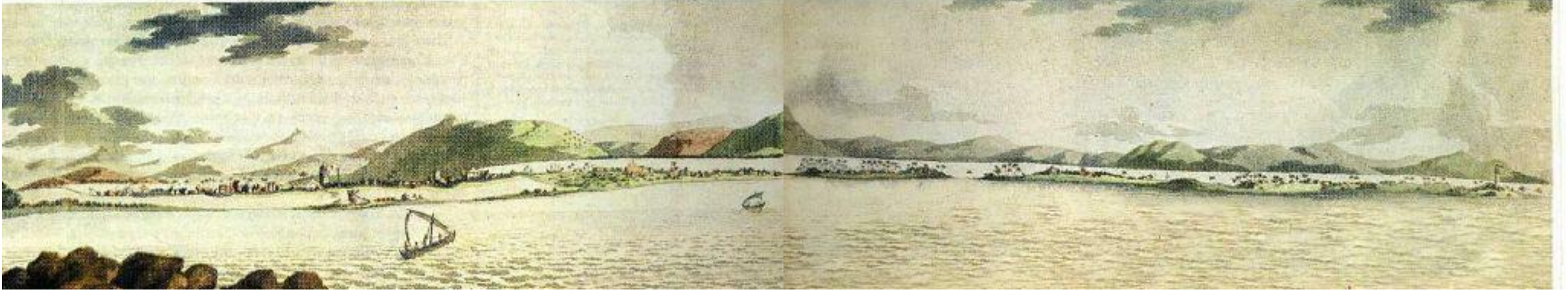
मुंबई हे फिल्म अुद्योगाचे जगातले बहुधा सर्वात मोठे केन्द्र आहे. यासाठीच अमेरिकेची फिल्म सिटी हॉलिवुडच्या चालीवर याला बॉलिवुड असे म्हटले जाते.

गणेश चतुर्थीच्या दिवशी संपूर्ण शहराचे वातावरण आनन्दी होअून जाते.

आज बृहन् मुंबईची लोक संख्या ९९ लाखापेक्षा अधिक आहे. नगराचा आतील भाग प्रशासनिक, व्यापारिक, सांस्कृतिक व शैक्षणिक संस्थानी व्यापलेला असून त्याचे अुपनगरीय क्षेत्र लहानमोठ्या अुद्योगांनी भरलेले आहे.

गळ्यातल्या हाराप्रमाणे दिसणारे मरीन ड्राईव्ह आणि हिरवेगार मलबार हिल्स यांसह अरबी सागरावर स्थित असलेली मुंबई, अति संकुलित असूनही, आज जगातले एक सुंदर व मनमोहक शहर आहे.

जगातल्या कोणत्याही आधुनिक महानगराशी मुंबईची तुलना होअू शकेल.

शोधा, सांगा, नि जिंका !

या अंकात प्रकाशित झालेल्या प्रश्नावलीची उत्तरें पुढील अंकात दिली जातील. तोपर्यंत 'भारताचा शोध प्रश्नोत्तरी, चंदामामा बिल्डींग्ज्, वडपळणी, चेन्नई - ६०० ०२६ या पत्त्यावर आपली उत्तरें अवश्य पाठवा. परंतु या स्पर्धेत भाग घेण्यासाठी कांही गोष्टी तुम्ही करायला हव्यात.

चांदोबाच्या मागल्या अंकात प्रसिद्ध झालेली कांही वचने, अवतरणें किंवा पूरक वाक्यें नीट वाचा. त्यापैकी तुम्हाला कोणती वाक्यें आवडली व कां आवडली हे पानाचा क्रमांक देऊन सुमारे शंभर शब्दांत सांगा. तुमचे शिक्षक किंवा पालक यांचेकडून, तुमची प्रवेशिका प्रमाणित करा. त्यावर तुमचे नांव, सही, वय, वर्ग, विद्यालय (विद्यार्थी असाल तर) व संपूर्ण पत्ता लिहून वरील पत्त्यावर पाठवा.

पहिलें बक्षीस : रु. १०००/-
दुसरे बक्षीस : रु. ५००/-

आणि
पांच उत्तेजनार्थ बक्षिसें
प्रत्येकी रु. २००/-

चांदोबा

भारताचा शोध प्रश्नोत्तरी

भारताचा शोध प्रश्नोत्तरी :

एक युवक कसल्यातरी गोष्टीबद्दल चर्चा करायला एका ऋषीकडे गेला. ऋषीने ताबडतोब उत्तर न दिल्यामुळे तो प्रतीक्षा करत राहिला.

ऋषीची पत्नी विहिरीतून पाणी काढत होती. त्याने तिला हाक मारली आणि ती घडा तसाच दोराला लटकता सोडून ताबडतोब धावत आली. घडा विहीरीत न पडता, दुसऱ्या कसल्याही आधाराशिवाय लटकत राहिलेला पाहून युवकाला फार आश्चर्य वाटले. त्याची समजूत झाली की, ही ऋषिपत्नी पतिव्रता तर असणारच, पण तिच्यात चमत्कार करण्याचीही शक्ती असली पाहिजे.

हे ऋषी कोण होते? त्यांच्या पत्नीचे नाव काय?

खाली दिलेल्या पौराणिक व्यक्तींचे एकमेकांशी कोणते नाते आहे?

अ. धृतराष्ट्र	:	गान्धार
ब. सावित्री	:	शाल्व
क. सहदेव	:	मद्रदेश
ड. कर्ण	:	अंगदेश
इ. बभ्रुवाहन :		मणिपुर

१. राजा विक्रम व वेताळच्या २४ कथा असणारी प्राचीन कृति कोणती?

२. कालिदासच्या काळी उज्जैनचे नाव काय होते?

३. कालिदासापूर्वी सर्वात प्रसिद्ध नाटककार कोण होता?

४. प्राचीन भारतात कोणता विख्यात कवि राजा होता? पण तो योगी बनला?

५. वाल्मिकी रामायणातल्या कोणत्या सर्गाबद्दल अशी समजूत आहे, की तो मागाहून जोडण्यात आला आहे?

अटी :

१. चंदामामा इंडिया लि., सिंटारा अमिराट्टीपुरीज इंडिया लि., इनिशिएटिव्ह मिडिया व ब्रिटानिया इंडस्ट्रीजचे कर्मचारी किंवा त्याचे नातेवाईक किंवा सहकारी यांना या स्पर्धेत भाग घेता येणार नाही.

२. परीक्षकांचा निर्णय अंतिम राहील व त्याबाबतीत कोणताही पत्रव्यवहार केला जाणार नाही.

३. गचाळ हस्ताक्षरांतल्या प्रवेशिका रद्द ठरवल्या जातील.

४. मे २००० च्या 'चांदोबा' मधें स्पर्धेचा निकाल जाहीर केला जाईल.

५. प्रवेशिका आमच्याकडे ३१ एप्रिल २००० पर्यंत पोंचल्या पाहिजेत.

पुन्हा एकदा जगाचे लक्ष तिबेटवर

अगदी अलिकडेपर्यन्त जगातल्या बहुतेक सर्व गोष्टींचा निर्णय केवळ असंस्कृत (अमानवी) शरीर बळानेच ठरवले जात. पण दुसऱ्या जागतिक महायुद्धा (१९३९-१९४५) नंतर परिस्थिती बदलू लागली. राजनैतिक अडचणींची सोडवणूक मिळून-मिसळून व चर्चा करून केली जाऊ लागली.

परन्तु अमानवी-असंस्कृत शक्तीची भूमिका अजूनही अस्तित्वात आहे. तुम्हाला ठाऊकच आहे की स्वातंत्र्यापूर्वी भारतात कितीतरी देशी संस्थाने होती. या संस्थानांच्या राजांना अशी सवलत दिली गेली, की त्यांनी भारत किंवा पाकिस्तान यांपैकी कोणाहीबरोबर आपले संस्थान विलीन करावे. शेकडो संस्थानांप्रमाणे काश्मीरचे राजा महाराज हरिसिंह यांनी भारताबरोबर विलीनीकरण करायचा निर्णय घेतला. परन्तु पाकिस्तानने कोणत्याही कायदेशीर अधिकाराशिवायच संस्थानाचा एक खूप मोठा भाग आपल्या अधिकारात ठेवला आहे. याला 'पाक अधिकृत काश्मीर' असे म्हटले जाते.

याच प्रकारे चीनने विसाव्या शतकाच्या पाचव्या दशकात तिबेटवर कब्जा करायला सुरुवात केली. भौगोलिक दृष्टीने तिबेट जरी चीनच्या जवळ असले, तरी तिबेटची आपली संस्कृती व सरकार होते. दलाई लामा बौद्ध धर्माबरोबरच तिबेट सरकारचा प्रधानही असे. चौदावा दलाई लामा तेनाजिन ग्यात्सो याने भारतात आश्रय घेतला. दलाई लामा धर्मशाला येथील आपल्या मुख्य कचेरीतून निर्वासित सरकारचे संचालन करतो.

दलाई लामाच्या दुसऱ्या स्थानी तिबेटवासीयांचा नेता पंचन लामा होता. या पंचन लामाचे कार्यालय चीनने आपल्या मुठीत घेतले आहे. चीनने तिबेटचा तिसरा महत्वपूर्ण नेता करमपा याच्याशीही असेच करायचा प्रयत्न केला. वर्तमान सतरावा करमपा (नाव-अुग्येन ट्रिनले) पळून भारतात आला आणि जानेवारीच्या सुरुवातीस धर्मशाला इथे पोचला.

करमपा किशोरवयीन आहे. गोष्ट अुघडच आहे, की त्याला तिबेटवरील चीनचे वर्चस्व असह्य वाटले. काही साथीदारांसह तो बर्फाळ वादळे व तुफान यांना तोंड देत, बर्फाळ व चिंचोळ्या दऱ्या व खोल खड्डे पार करत शेकडो किलोमीटर रस्ता पायी तुडवून इथे आला.

दलाई लामाने 'द हेरिटेज' (चन्दामामाचे सह-प्रकाशन १९८५-१९८९) ला दिलेल्या एका भेटीत चीनने तिबेटमधे किती नासधूस केली आहे ते सांगितले. तथाकथित सांस्कृतिक क्रान्तीच्या नावाने त्यांनी अधिकांश धार्मिक व सांस्कृतिक ग्रंथ नष्ट केले. आणि त्यांनी त्यांची हस्तलिखितं आपल्या बुटांचे तळवे अन् वस्तु बांधायचे कागद म्हणून त्यांचा अुपयोग केला. किंवा खताच्या खड्ड्यात टाकून दिली.

'त्यांच्या वर्तणुकीत काही फरक झालाय का?'' या हेरिटेजच्या प्रश्नाला दलाई लामाने, ''होय, त्यांचा दृष्टिकोन बदलला आहे.'' असे अुत्तर दिले.

जगाला आशा आहे की हे आणखीही बदलेल आणि कमीत कमी तिबेटला स्वायत्तता मिळेल. दलाई लामा व करमपा आपली राजधानी ल्हासा येथे परत जातील.

तिबेटला त्याच्या अुंचीमुळे 'जगाचे छत' म्हटले जाते. याचे सर्वात खालच्या पातळीवरील क्षेत्रही समुद्रसपाटीपासून चार हजार मीटर अुंचीवर आहे! शेती व मेंढपाळी हे त्यांचे मुख्य व्यवसाय आहेत. हे लोक लोकर, कस्तुरी, सोने, गहू व जवस यांचाही व्यापार करतात. सर्वात अधिक ते याक वर अवलंबून असतात कारण हे जनावर अत्यधिक थंडीही सहन करू शकते. जवळजवळ सर्वच तिबेटवासी बौद्ध आहेत. ते कष्टाळू व सरळ स्वभावाचे असतात.

असे मानले जाते की, तिबेट हे तिबेटच्या आध्यात्मिक साधनेचे फार मोठे केन्द्र आहे, आणि बौद्ध मताचे खूपसे सिद्ध योगी इथे रहातात.

